

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

QARSHI MUHANDISLIK IQTISODIYOT
INSTITUTI

Muhandis – texnika fakulteti 5610100 – “Fermer xo‘jaligini boshqarish va yuritish” ta’lim yo‘nalishi IV-kurs talabasi

TOSHMURODOV JAMSHID SADRIDDINZODA ning

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Mavzu: G‘o‘zani hosil elementlarini shakllanishida sug‘orish rejimlarining ta’siri (G‘uzor tumani “Jumayev Jamol O‘tkirovich” fermer xo‘jaligi misolida)

Ilmiy rahbar:

(imzo)

B.J.Murodov.

Maslahatchi:

(imzo)

ass. A.Qarshiyev.

Ishni bajaruvchi:

(imzo)

J.Toshmurodov.

«Himoyaga ruxsat etildi»

kafedra mudiri,

_____ dots. A.A.Abdiyev
«22» 06 2013 yil.

«Himoya uchun DAK ga yuborildi»

Fakultet dekani:

_____ dots. M.N.Aliqulov
«22» 06 2013 yil.

Qarshi-2013 yil.

ҚАРШИ МУҲАНДИСЛИК-ИҚТИСОДИЁТ ИНСТИТУТИ
МУҲАНДИС-ТЕХНИКА факультети

**5610100 – “Фермер хўжалигини бошқариш ва юритиш”
бакалавр таълим йўналиши**

«ТАСДИҚЛАЙМАН»
«ҚХМС ва ДИТ» кафедраси мудири
доц. А.А. Абдиев
« 20 » 05 2013 йил.

**Битирув малакавий иши бўйича
ТОПШИРИҚ**

Талаба Тошмуродов Маъинур Сарридориндоров

1. Битирув иши мавзуси Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиқдорлиги шакл-
ланishiда ушбуни рeжим-ларини таъсир
(Ўзбекистонда “Мукабб Маъинур Ўшировиқ” ФХ ширкати)

Институтнинг №553 буйруғи билан 2012 йил 29 ноябрда тасдиқланган.

2. Талабанинг тугатган битирув ишини топшириш муддати

14.06. 2013 йил

3. Битирув иши учун маълумотлар

Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиқдорлиги шакл-
ланishiда ушбуни рeжим-ларини таъсир
(Ўзбекистонда “Мукабб Маъинур Ўшировиқ” ФХ ширкати)

4. Хисобий изох қисмининг мазмуни (ишлаб чиқилиши лозим бўлган саволлар рўйхати)

- Мавзу бўйича ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиқдорлиги шакл-ланishiда ушбуни рeжим-ларини таъсир
- Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиқдорлиги шакл-ланishiда ушбуни рeжим-ларини таъсир
- Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиқдорлиги шакл-ланishiда ушбуни рeжим-ларини таъсир
- Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалиқдорлиги шакл-ланishiда ушбуни рeжим-ларини таъсир

5. Чизмалар руйхати (бажарилиши шарт бўлган чизма ва графиклар)

6. Битирув иши бўйича маслаҳатчилар (уларга тегишли лойиха бўлимидан кўрсатилсин)

7. Малакавий битирув иши бажарилиши бўйича календар график.

Хафта лар сони	Малакавий битирув ишининг бўлимлари	Хажми, бет	Умумий ҳажмга нисбатан, %	Бажарил ганлиги тўғриси даги белги	Изоҳ
20.05-25.05	1. Ўқитиш	6	7,1	бажаришда	
20.05-25.05	1. Адабийятлар шартли	10	12	бажаришда	
	2. Тадрисот миктасининг табиб шароити				
	2.1 Ўқитиш шартли	6	7,1	бажаришда	
20.05-25.05	2.2. Тўғроқ шартли	4	4,7	бажаришда	
	2.3. Ўқитиш, Ўқитиш-8 "қавим тавс фи ва аэротехникаси	4	8,3	бажаришда	
	2.4. Ўқитиш тавсифаси ҳақида	3	3,6	бажаришда	
27.05-31.05	3. Ўқитиш шартли рўйи				
	3.1. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ва рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш	7	8,3	бажаришда	
	3.2. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	6	7,1	бажаришда	
03.06-08.06	3.3. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	2	2,4	бажаришда	
	3.4. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	3	3,6	бажаришда	
	3.5. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	4	4,7	бажаришда	
	3.6. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	4	4,7	бажаришда	
10.06-15.06	4. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	4	4,7	бажаришда	
10.06-15.06	5. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	4	4,7	бажаришда	
	6. Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	5	6,0	бажаришда	
10.06-15.06	Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	2	2,4	бажаришда	
10.06-15.06	Ўқитиш рўйи рўйи рўйи ўқитиш ўқитиш ўқитиш ўқитиш	7	8,3	бажаришда	
		84	100%		

Малакавий битирув иши раҳбари

Маслаҳатчи:

Топширик олинган кун

Талаба

Б. Муродов

А. Қариев

20.05.2013

Тошмуродов 24.

	KIRISH.....	3
	UMUMIY QISM	
1	Adabiyotlar sharhi.....	9
2	Tadqiqot mintaqasining tabiiy sharoiti.....	19
2.1	Iqlim sharoiti.....	19
2.2	Tuproq sharoiti.....	25
2.3	G‘o‘za “Buxoro-8” navini tavsifi va agrotexnikasi.....	29
2.4	Dala tajribasi uslublari.....	36
	TEXNOLOGIK QISM	
3	G‘o‘zani sug‘orish rejimi.....	39
3.1	Sug‘orish rejimini g‘o‘zani o‘sishi va rivojlanishiga ta’sirini o‘rganish.....	39
3.2	Sug‘orish rejimini g‘o‘zani rivojlanish fazalarini o‘tishiga ta’sirini o‘rganish.....	46
3.3	Sug‘orish rejimini g‘o‘zani tup qalinligiga ta’sirini o‘rganish.....	52
3.4	Sug‘orish rejimini g‘o‘za hosil elementlarini shakllanishiga ta’sirini o‘rganish.....	54
3.5	G‘o‘za hosildorligiga sug‘orish rejimini ta’siri.....	57
3.6	G‘o‘zani sug‘orish rejimini hosil sifatiga ta’sirini o‘rganish.....	61
4	G‘o‘zani sug‘orish rejimini iqtisodiy samaradorligi.....	65
5	Atrof-muhitni himoya qilish.....	69
6	Mehnatni muhofaza qilish.....	73
	XULOSA VA TAKLIFLAR.....	78
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	80
	ILOVALAR.....	84

Kirish

Mavzuning dolzarbligi. I.Karimovning Vazirlar Mahkamasining 19 yanvar 2012 yildagi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi 2011 yilning asosiy yakunlari va 2012 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan.

Unda aytilishicha 2011 yilda yalpi ichki mahsulot 8,3 foiz ko'payishini kutmoqda. O'tgan yili mamlakatimizda yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'ati, kutilganidek, amalda 8,3 foizni tashkil etdi, 2000-2011 yillar mobaynida yalpi ichki mahsulot hajmi 2,1 barobar oshdi.

2011 yili sanoat ishlab chiqarishi 6,3 foiz, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish 6,6 foiz, chala savdo aylanmasi 16,4 foiz va aholiga pullik xizmatlar ko'rsatish 16,1 foizga o'sdi.

Iste'mol tavarlari ishlab chiqarish hajmi 2011 yilda 11,2 foizga o'sdi, 2000 yilga nisbatan esa bu ko'rsatkich 4 barobardan ziyod oshdi.

2011 yilda eksport mahsulotlari hajmi 2010 yilga nisbatan qariyb 15,4 foizga ko'paydi va 15 milliard dollardan ko'proqni tashkil etdi. Bu 2000 yilga nisbatan 46 barobar ziyoddir.

Mutaxassislarning aytishicha 2011 yilgi paxtaning sifati yuqori, ularning asosiy qismi I-nav va 2-sinfga mansubdir. Bugungi kunda Respublikamizda 400 ming tonnadan ortiq tolani saqlash imkoniyatiga ega bo'lgan 22 ta ixtisoslashtirilgan mintaqaviy paxta terminali samarali faoliyat yuritmoqda. VII Xalqaro O'zbekiston paxta yarmarkasida dunyoning 38 mamlakatidan 660 dan ziyod vakillar qatnashdi. Bu galgi yarmarkada 600 ming tonnadan ortiq o'zbek tolasi bo'yicha shartnomalar tuzildi. To'qimachilik korxonalari mahsulotlari eksporti bo'yicha tuzilgan shartnomala shartnomalarning umumiy qiymati 550 million AQSH dollaridan oshib ketdi!

Respublikamizda paxta hosildorligini oshirish imkoniyatlari maqsadida hukumatimiz tomonidan qator qaror, farmon va qonunlar ishlab chiqmoqda-ki, ularning samarasi sifatida ishlab chiqarishda olinayotgan hosil yildan – yilga oshib bormoqda.

Yuqori va sifatli hosil olish uchun o'simliklarning har bir rivojlanish davrining xususiyatlarini bilgan holda suv va oziq moddalar bilan yetarli miqdorda oziqlantirishni ta'minlaydigan tadbirlar tizimini bilish zarur.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston qishloq xo'jaligida olib borilayotgan iqtisodiy islohatlarning bosh maqsadi dehqonchilik madaniyatini yuqori pog'onalarga ko'tarish bilan birga qishloq xo'jaligida fermerlik xo'jaliklarini tashil qilish va takomillashtirish orqali aholini qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talab va ehtiyojlarini to'la-to'kis ta'minlashdan, iqtisodiyotni yuksaltirishdan iboratdir va bu chora-tadbirlar katta ahamiyat kasb etadi.

Sungi yillarda Qashqadaryo viloyatida g'o'za ekin maydonlarini asosiy qismida "Namangan-77", "Buxoro-6", Buxoro-8", Buxoro-102" va yangi "Beshqahramon" navlari ekilmoqda.

Viloyatimizda suvning tanqisligi va g'o'za qator oralarining kengli ham suvdan samarali foydalanishga ta'sirini ko'rsatadi. Ayniqsa g'o'zani sug'orishni muqobil variantlarini aniqlab, ishlab chiqarishga joriy qilish dolzarbdir.

Mavzuning maqsadi. Qashqadaryo viloyatida ekiladigan "Buxoro-8" navining keng qatorlarda yeng muqobil sug'orish rejimini paxta hosildorligi, hosil elementlarining shakllanishiga va sifat ko'rsatkichlariga ta'siri, hamda iqtisodiy samaradorligi yuqori bo'lgan variantlarni o'rganish. Buning natijasida suvdan unumli foydalanish.

Mavzuning vazifasi. Bajarilgan ishning vazifalariga quyidagilar kiradi:

- sug'orish rejimining g'o'zani o'sishi, rivojlanishi va hosildorligiga ta'sirini o'rganish;
- sug'orish rejimining g'o'zani hosil elementlarinixosil bo'lishiga ta'sirini o'rganish;
- g'o'zani turlicha sug'orish rejimini iqtisodiy samaradorligiga ta'sirini tahlil qilib eng yuqori samara beradigan variantlarini aniqlash.

Mavzuning obyekti. Qashqadaryo viloyatining G'uzor tumani "Jumayev Jamol" fermer xo'jaligining och tusli-bo'z tuprog'ining turlicha sug'orish g'o'zani

hosil elementlarini shakllanishini samaradorligi yuqori bo'lgan variantlarini aniqlash.

Dala tajribalarida uch xil sug'orish rejimi 65-65-60, 70-70-60 va 75-75-60 chegaraviy nam sig'imiga nisbatan namlikda o'rganilgan.

Mavzuning ilmiyligi va ahamiyati: Harqanday oliy darajadagi navning o'sishi, revojlaniishi va yetishtirilishi agrotexnikasini ilmiy asosida bilmas ekanmiz, bu navlarda turli xil agrotexnik buzilishlarni sodir bo'lishi oqibatida o'z-o'zidan ma'lumki, navning hosildorligi, sifati, biologiyasi va morfologiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatib navning umrini qisqartirishga va ekin maydonlaridan chiqib ketishiga sabab bo'ladi.

Ushbu navlar yangi, istiqbolli bo'lganli bois, uning oziqlanish, sug'orish rejimlari, muddatlari va maqbul ko'chat soni meyorlariga ishlov berish, kasallik va zrarkunanda hasharotlarga qarshi kurashish choralari, biomulyatorlar qo'llash g'o'za bargini sun'iy to'ktirish va hokazo agrotexnikalari atroflicha ilmiy asosda o'rganilishi lozim.

Fan texnika va ilg'or tajriba yutuqlarini ishlab chiqarishga keng joriy etish qishloq xo'jaligi samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan hisoblanadi. Bu esa aniq bir joyning tabiiy va iqtisodiy sharoitlarini e'tiborga olgan holda dehqonchilik tizimini ishlab chiqish va joriy qilish asosida yerdan unumli foydalanish ekinlarni parvarishlashning takomillashtirilgan zamonaviy texnologiyalarni qo'llash kabi tadbirlar orqali erishiladi.

Har qanday oliy darajadagi navning o'sishi, rivojlanishi va uning yetishtirish agrotexnikasini ilmiy asosda bilmas ekanmiz, bu navlarda turli xil agrotexnik buzilishlarning sodir bo'lishi oqibatida o'z-o'zidan ma'lumki, navning hosildorligi, sifati, biologisi va morfologiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatib navning umrini qisqartirishga va ekin maydonlaridan chiqib ketishiga sabab bo'ladi. Shu bois g'o'zani "Buxoro-8" navini sug'orish rejimlari turli xil sharoitlarga yetishtirishni o'rganib chiqish ilmiy-amaliy ahamiyatga egadir.

Umumiy qism

Adabiyotlar sharxi.

O'zbekiston qishloq xo'jaligini islox qilishning asosiy yo'nalishlarida, qishloq xo'jalik ekinlari hosildorligini oshirish va uning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun tuproq unumdorligini yaxshilash, dehqonchilikda intensiv texnologiyani joriy etishga doir kompleks tadbirlarni amalga oshirish vazifasi qo'yilgan. Uning mohiyati eskidan rasm bo'lib qolgan ekin o'stirish usullari o'rniga fan va texnika erishgan yutuqlarni joriy etish, etra yetiladigan mo'l hosil olishga va moddiy resurslar sarfini tejashga qaratilgan yangi yutuqlarga asoslangan usullarni qo'llash yo'li bilan ro'yobga chiqadi. (Y.V.Kotov)

A.Sanaqulov va A.Hamdorov yozishicha g'o'zani sug'orish rejimi 70-70-60 foiz, tup qalinligi 80 va 100 ming bo'lganda ikkala o'rganilgan (1: 0,7: 0,5 va 1: 1: 0,5) oziqlanish nisbatlarida ham eng yuqori umumiy hamda urug'lik paxta hosili olindi.

G'o'zani sug'orish rejimi 75-75-60% bo'lganda 70-70-60%li rejimga nisbatan tegishli oziqlanish va tup qalinliklariga doir variantlarda umumiy va urug'lik paxta hosilini kamroq bo'lishi aniqlandi.

V.Avtonomov va boshqalar ko'p yillik tajribalari natijasida S- 6545 IV tip tola beruvchi navning eng muqobil muddati 5 apreldan 15 aprelgacha ya'ni tuproqni 10 sm qatlamida 13⁰S bo'lganda o'tkazib, chigitning bir gektar hisobidagi meyorini tukli bo'lganda 60 kg, tuksizlantirilganligi uchun 25-30 kg bo'lishini, 4-5 sm chuqurlikda 60x15-1 yoki 1 metr ga 6 tupdan, 90x10-1 sxemasida 9 o'simlik qoldirishni tavsiya qiladilar. Bir gektarda 90 ming qoldirishni, tuprog'i kumoq, shurlangan yerlarda 1 gektarga 120-130 ming tupgacha qoldirib 2-3 chin barg chiqarguncha yagonalashni o'tkazib bo'lishni tavsiya qiladilar. NPK-o'g'itlarini gektar hisobiga 210:130 va 100 kg bo'lishini tavsiya qiladilar. Sug'orishni 1-2-1 tizimda bo'lishini ko'rsatadilar.

G.Kurbonova janubiy mintaqa sharoitida g'o'za navlarini sug'orish muddati va meyorlarini o'rganib, "Buxoro-102" navi uchun eng muqobil tup qalinligi 79-81 ming tup ga bo'lgan poyasining balandligi 90-98 sm bo'lgan, sug'orish rejimi 70-70-60% bo'lib 1-4-2 tizimda sug'organ. Sug'orish meyori

gullashgacha 760-780 m³/ga, yillik meyor 5070-5650 m³/ga bo'lgan. Eng yuqori hosil "Buxoro-102" navi bo'yicha 37-38 s/ga olingan.

I.Bo'riyev, B.Tillabekov ularning berganma'lumotlarida tipik bo'z tuproqlar sharoitida ma'tak o'g'itlarni yillik N-250, P-175, K-125 kg/ga fanida ko'chat qalinligi 120 ming/ga, sug'orish tartiblari CHDSNdan 70-70-60% bo'lganda nisbatan yuqori hosil olingan, o'g'it meyorlari N-200, P-140, K-100 kg/ga bo'lgan hosildorlik kamaymadi, lekin N-150, P-105, K-75 kg/ga meyorlarida hosildorlik 4-5 s/ga kamaydi. O'rganilgan navlar bo'yicha xulosa qilib eng muqobil NPK meyorlari N-200, P-140, K-100 kg/ga meyorlarida qo'llanilganda, sug'orish tartibi CHDSNdan 70-70-60%, ko'chat qalinligi 120 ming/ga yaratilishi aniqlandi.

A.Hamdamiyov, F.Xurramov O'zPITI Samarqand tarmog'ida g'o'za Oqdaryo-8 navining CHDSNga nisbatan sug'orish oldi 65-65-60; 70-70-60 va 75-75-60 namlik chegaralarida o'simliklar gektaridagi 100 va 120 ming tupli ko'chat qalinliklari o'rganildi.

D.Xolmirzayev, J.Sattorov va boshqalar tajribalarida eng yuqori paxta hosili – 46,6 – 47,3 s/ga daraxtlar barglari bilan go'ng aralashtirib (30 t/ga) tavsiya qiling madanli o'g'itlarni yarim qismi berilganda, shuningdek kompost go'ng bilan partov suvlar bilan aralashtirib 30 t/ga meyorda berilganda ham 46,6 s/ga hosil olingan. Kompost 20 t/ga qo'llanilgan paxta hosildorligi 4-5 s/ga kam olingan. Xuddi shunday hosildorli mineral o'g'itlar to'liq qo'llanilgan variantdan olingan. Kompost bilan madanli o'g'itlarni aralashtirib qo'llaganda tuproqda kaliy miqdorini oshirgan 277-289 mg/kg boshqa o'rganilgan variantlarga nisbatan.

G.Qurbonova dala tajribalarida g'o'zani "Buxoro-102" va "Termiz-202" navlarini sug'orish va tup qalinliklarini o'rganib Sahro-cho'l mintaqa tuproqlarida aprelning birinchi yarmida ekilgan g'o'za navlarida maqbil ko'chat qalinligi "Buxoro-102" navida 82-84, "Termiz-202" navida esa tegishlicha 120-131 ming tup/ga. Mineral o'g'itlar (NPK) meyori: 250; 175; 125 kg/ga, sug'orish oldi tuproq namligi CHDNSga nisbatan 70-70-60%; hosildorlik "Buxoro-120" navida o'rtacha

44 s/ga bo'lgan, "Termiz-202" navida esa 38,8 s/ga, CHDNS 65-65-60% bo'lganda kuzatilgan.

I.Buriyev va B.Tillabekov Tajribalarida madanli o'g'itlar N-280; P-175; K-175 kg/ga; N-200, P-140, K-100 kg/ga va N-150, P-105, K-75 kg/ga miqdorda qo'llanilib, sug'orish tuproq namligini CHDNSdan 70-70-60% va 65-65-60%, nazariy ko'chat qalinliklari 90 va 120 ming/ga bo'lganda.

Qashqadaryoning taqirsimon tuproqlari sharoitida g'o'zani o'rta tolali "Namangan-77", "Buxoro-6", "S-6530" va "Mexr" navlari maqbul o'sib, rivojlanishi, yuqori paxta hosili uchun sharoit madanli o'g'itlar N-250, P-175, K-125 kg/ga meyorlarda qo'llanilib, sug'orish tartiblari CHDNSdan 70-70-60%, ko'chat qalinligi 120 ming.ga bo'lganda yaratilishi aniqlandi.

K.Komilov quyidagi tarkibda kultivatsiya o'tkazishni o'rgangan. 1-variant qator oralariga vegetatsiya mobaynida 14-16 sm chuqurlikda ishlov berilgan; 2-variant dastlab 14-16 keyin 18-20; 3-variantda dastlab 17-18, yagonalashdan oldin 23-25, keyingi ishlovlar 14-16 sm chuqurlikda o'tkazilgan.

Xususan, 14-16 sm chuqurlikda ishlov berilganda g'o'zadan 31-32,9 s/ga don hosil olingan. Dastlab 14-16, keyin 18-20 sm chuqurlikda kultivatsiya o'tkazilganda hosildor birinchi variantdagidan kamaygan.

K.Komilov Sug'orish tizimi 65-65-60% va 70-70-60% turlicha kultivatsiyalashni o'rganib qayd etishicha, har ikkala sug'orish rejimida ham dastlab 14-16 sm keyin chuqur ishlov berilgan g'o'zadan eng kam chuqurlikda (14-16 sm) qator orasi yumshatilgan variantda ikkinchi variantga nisbatan 1,2-1,4 s/ga ko'p hosil olindi.

Qator orasiga dastlab chuqur (17-18 sm) keyin sayozroq (14-16 sm) ishlov berilgan uchinchi variantdan birinchiga nisbatan 2,2-2,7, ikkinchi variantga nisbatan 3,6-3,9 s/ga qo'shimcha hosil olingan.

SH.Toshayev, F.Xasanova va boshqalarni tavsiyalariga ko'ra unumdorligi past, qo'sh qatorga ekishga mo'ljallangan maydonlarda navning biologiyasi qaysi shoxlanish tipiga mansubligiga qarab ko'chat soni gektariga 140-160 ming tup belgilanadi.

A.CHo'liyev va N.Sharafuddinov tajribalarida "Buxoro-102" g'o'za navi ko'chatlari 70-80; 80-90; 90-100; 100-110, 110-120 va 120-130 ming qoldirib parvarishlandi. Ko'chat qalinligi 70-80 ming/ga qoldirilgan variantlarda paxta hosili o'rtacha 34,2; 80-90 ming/ga qoldirilganda 35,4 s/ga ni tashkil etdi. Eng yuqori paxta hosili ko'chat qalinligi 90-100 va 100-110 ming/ga qoldirilgan variantlardan olingan mos ravishda 37,9-37,2 s/ga ni tashkil etdi.

Ko'chat qalinligi yanada oshirilgan, ya'ni 110-120; 120-130 ming.tup ga qoldirilgan variantlardan paxta hosili mos ravishda 35,8-35,3 s/ga ni tashkil etdi.

N.O'razmatov ularning yozishicha Andijon-36 g'o'za navi bo'yicha tajribalarida tuproq namligi CHDNS ga nisbatan 60-70-60% namlikda g'o'zani gullashi boshlanganda sug'orilganda CHDNS ga 70-70-60% namlikda tekis shonalaganda sug'orilganidagiga nisbatan 2,2; 1,4; 2,4 s/ga qo'shimcha hosil olishga erishildi. Gektar hisobiga ko'chat qalinligi 88-90 mingdan 107,8-109,6 ming tupga yoki 19,6-19,8 ming tupga oshirilishi hosildorlikni 2,5-2,7 sentnerga kamayishiga olib keldi.

R.Oripov, A.Hamdam tajribalarida g'o'zani sug'orish rejimi CHDNS nisbatan 70-70-60%, o'simliklarning tup qalinligi 80 va 100 ming/ga tup bo'lganda, ikkala o'rganilgan oziqlanish nisbatlarida ham eng yuqori umumiy hamda urug'lik paxta hosili olindi. Umumiy hosil 31,5-33,9 va 34,6-35,9 sentner.ga, urug'lik paxta hosili esa gektaridagi (1, 2, 5, 6 variantlarda) tegishli 12,1-15,0 va 15,4-17,2 s/ga bo'ldi.

T.Doliyev ta'kidlashicha yurtimiz bo'yicha qariyb 7 million tonnalik ortiq g'alla yetishtirildi. 3 million 700 ming tonnadan ziyod hosil yetishtirilgan va uning 90% yuqori navlarga topshirilgan. Prezidentimiz tashabbusi bilan har yilgi ko'rik umumiy qiymati 668 milliard so'mdan ortiqroq 260 ta shartnomalar imzolandi. Ko'rib ishga tushirilgan kichik korxonalarning salkam 80 foizi qishloq xududlarida barpo etilgan va ularda 10 mingdan ortiq ish boshladi. Kelgusida vazirligimiz tizimida oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot muassasalarida mehnat qilayotgan, izlanishlar olib borayotgan olim va mutaxassislarimizning ilmiy natijalari, innovatsion g'oyalari va inlanmalari o'rta sinf vakillari, jumladan, fermerlar orqali

qishloqlarimizga kirib keladi. Natijada qishloq xo'jaligi va sanoatimizni rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi.

D.Jumanov tajriba ma'lumotlarini tahlili natijasida eng yuqori hosil g'ozalari amal davrida 70-70-60% rejimda sug'orilganda ko'chat qalinligi gektariga 100 ming tup qoldirilib madanli o'g'itlarning 1:1:05 nisbatda bo'lgan variantda olingan. Ko'chat qalinligini 80 ming tupgacha kamayishi hosildorlikni 3,4 sentnerga, aksincha 120 ming tupgacha oshishi 4,4 sentnerga pasayishiga olib keldi.

SH.Botirov "Namangan-77" va "Termiz-31" navlarini sug'orish va oziqlantirish rejimlarini o'rganib aniqlashicha suv-oziqa meyorlarini oshirilishi bilan bosh poyasini o'sishi tezlashadi. "Namangan-77" navida 65-65-65 foizi rejimda nam yetishmasligi; 75-75-65 foizli rejimga nisbatan ko'saklar 0,2-0,9 donaga, bir ko'sak paxtasini vazni 0,13-0,33 gr.ga, gektaridan olingan hosil esa 2,4-4,8 s oralig'ida kamroq olingan.

Yuqorida qayd etilgan adabiyotlarda qayd etilgan ma'lumot, tavsiyalardan ko'rinib turibdiki Respublikamiz turli viloyat tuproq sharoitlarida ekilgan va istiqbolli g'ozalari navlarini ekish muddatlari, tup qalinliklari, ularni oziqlantirish va sug'orish tizimlariga doir tadqiqotlar o'tkazilib, tegishli fikrlar va tavsiyalar berilgan.

Ammo g'ozani "Buxoro-8" navini sug'orish rejimiga doir juda kam ma'lumotlar berilgan. Ayniqsa so'ngi yillarda ekiladigan g'ozalari navlari bo'yicha juda kam tadqiqotlar va tavsiyalar berilgan. Hozirgi ekiladigan navlarning o'ziga hos morfologik, biologik xususiyatlariga doir ma'lumotlar juda kam. Shularni hisobga olib, g'ozani hozirgi vaqtda ekiladigan "Buxoro-8" navini o'sish, revojlantirish, hosildorligi va hosil elementlarini shakllanishiga ta'sirini aniqlash maqsadida dala tajribalari o'tkazilgan, olingan ma'lumotlarni tahlil qilib o'rgandik va bitiruv malakaviy ishiga kiritdik.

2. Tadqiqot mintaqasining tabiiy sharoiti

2.1. Iqlim sharoiti

Tajriba togʻ oldi mintaqasida olib borilganligi sababli oʻziga xos iqlim sharoitiga ega.

G.YE.Glazirin, S.G.Chanisheva, V.YE.Chublarning koʻrsatishicha togʻ oldi mintaqalari-Tyanshan va Hisor-Oloy togʻ tizmalarining dengiz sathidan 300-400 m dan 600-1000 m gacha boʻlgan balandliklarini oʻz ichiga oladi. Oʻrtacha yillik yogʻin miqdori deyarli choʻl mintaqasiga toʻgʻri keladi. Eng koʻp yogʻingarchilik mart-aprel oylariga, eng kami esa yoz oylariga toʻgʻri keladi. Bu mintaqada qish choʻldagiga nisbatan iliq keladi, barqaror qor qoplami har qishda ham hosil boʻlavermaydi. Koʻklam fevral oyining oxiri –mart oyining boshlarida boshlanadi, ammo tuproqda kechki bahorgi salqin tushishi aprel oyi oxirlarigacha, baʼzi tumanlarda esa may oyida boʻlishi kuzatiladi. Yoz faslida tekislikdagi mintaqalarga nisbatan jazirama issiq kunlar kamroq boʻladi, shu bilan birgalikda ayrim joylarda eng yuqori harorat 45-46 °C ga yetadi. Kuz fasli sentyabr oxiri-oktyabr oylarida boshlanadi. Bu davrda bulutli kunlar koʻpayadi, baʼzan surunkali yomgʻir yogʻadi. Oktyabr oyi oʻrtalarida sovuq tushishi mumkin.

1988 yilda chop etilgan Qashqadaryo viloyatining ilmiy asoslagan dehqonchilik tizimi manbasida qayd etilishicha Gʻuzor tumanining oʻrtacha yillik havo harorati +16,2 gradusni tashkil etadi. Aprel-oktyabr oylarida havoning nisbiy namligi 35% ni tashkil etib, viloyatning boshqa mintaqalaridagiga nisbatan 2-14% ga kam, Muborak tumanining nisbiy namligiga nisbatan 2% ga yuqori boʻladi (2.1.1-jadval).

Gʻuzor tumanida aprel-oktyabr oylaridagina yogʻingarchilik oʻrtacha koʻp yillik koʻrsatkich boʻyicha 70 mm ni tashkil etib, Muborak tumanida yillik tushadigan yogʻin miqdoriga nisbatan 30 mm, Qarshi tumanining yogʻingarchilik miqdoriga nisbatan 10 mm ortiqcha, Gʻuzorda aprel-oktyabr oyida yogʻingarchilikning kam boʻlishi namning ortiqcha bugʻlanishiga sabab boʻladi. Natijada ekinlarning jadal vegetatsiya davrida namgarchilik yetishmasligi 1370

mm ni tashkil etib, ortiqcha sug'orishni talab etadi. Ushbu holat mintaqa sharoitida kuz, qish va bahor oylarida dehqonchilik qilishni taqozo etadi (2.1.1-jadval).

Yog'ingarchilik va namning bug'lanishi bo'yicha oktyabr-mart oylarining o'rtacha ko'p yillik ma'lumotlariga murojaat etganimizda yog'ingarchilik Qamashi va Kitob tumanidagiga nisbatan birmuncha kam bo'lsa, o'rtacha ko'p yillik ma'lumotlar bo'yicha 230 mm ni tashkil etib, ayrim yillari nushbu ko'rsatkich 400 mm gacha etishi mumkin. Ammo, kuz, qish va bahor oylarida ham G'uzor tumanida namlikning bug'lanishi viloyatning boshqa mintaqaga nisbatan birmuncha yuqori bo'ladi. G'uzor tumanidagi ekinlarning vegetatsiya davri va foydali harorat ($+10^{\circ}\text{C}$ dan yuqori) ham viloyatning boshqa mintaqalaridagiga nisbatan uzoq va yuqori bo'ladi. O'z navbatida ekinlarni kuz, qish va bahor kezlariida yetishtirishgabag'ishlangan maxsus texnologiyalariniishlab chiqishi taqozo etadi.

Tajribalar o'rganilgan yilda G'uzor tumani sharoitida o'rtacha sutkalik harorat yog'ingarchilik bo'yicha olingan ma'lumotlar 2.1.1 jadval va 2.1.1-2.1.2-rasmlarda keltirilgan.

Tajriba olib borilgan yildagi o'rtacha haroratni oylar va yil bo'yicha o'rtacha ma'lumotlar bilan taqqoslasak, quyidagi kursatkichlarga ega bo'lamiz (2.1.1 – jadval). Yillik ma'lumot bo'yicha o'rtacha harorat $+16,2^{\circ}\text{C}$ ni tashkil etib, tajriba o'tkazilgan yilda yuqori bo'lganligini ko'rsatdi. Dekabr oyidagi sutkalik harorat har xildagi ko'rsatkichlarda kuzatilgan.

2012 yilda yoqqan yog'ingarchilik ko'rsatkichga nisbatan yuqori bo'lganligi kuzatildi. Odatda salqin va sovuq oylarda sodir bo'lgan yog'ingarchilik nami tezda bug'lanib ketmasdan tuproqda saqlanadi. Ekilgan ekinlarning vegetatsiya davrida ham namlik saqlanib, ularning nam ta'minotiga ishtirok etadi. Shuning uchun ham g'o'zaning o'sishi va rivojlanishi mumkin bo'lgan kuzgi, qishki va bahorgi oylardagi harorat va namgarchilikning salmog'ini alohida tahlil etilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Qashqadaryo viloyati ob-havosining asosiy ko'rsatkichlari (o'rtacha yillik)

Meteos tantsiya	Havoning o'rtacha yillik xarorati, °C	Havo harorati, °C	Aprel-oktabr				Oktabr-mart			+10 dan yuqori harorat yig'indisi, °C
			Havoning nisbiy namligi, %	Yog'ing archilik, mm	Parlanis h, mm	Namlikni yetishmav chiligi, mm	Yog'in garchili k, mm	Parlanis h, mm	Sovuqsiz kunlar, kun	
Muborak	15,6	25,4	33	40	1580	1540	104	309	213	2980
Qarshi	15,8	24,4	41	60	1300	1240	173	308	213	2804
G'uzor	16,2	24,5	35	70	1440	1370	230	401	233	2879
Qamashi	17,3	24,3	39	90	1340	1250	237	356	224	2863
Kitob	14,9	22,9	49	140	1110	970	394	294	219	2519

2.2 Tuproq sharoiti

Qashqadaryo viloyatining G'uzor tumani o'rta mintaqada joylashganligi sababli viloyatning tuproq va iqlim sharoiti o'rtacha miqdorga yaqin turadi. Lekin yog'ingarchilik, harorat, garmisel shamollarining ta'siri mintaqa sharoitida yetishtirilayotgan ekinlarning o'sishi, rivojlanishi va hosildorligini ma'lum darajada o'zgarishiga olib keladi.

Qashqadaryo viloyatida och tusli bo'z tuproqlar maydoni 548,0 ming gektarni tashkil etadi. Bu tuproqlar Qashqadaryo daryosining troflarida, tekislik va tog' oldi mintaqalarida keng tarqalgan. Tuproq hosil qiluvchi jinslar lyosslar, delyuviya va prolyuviyadan iborat. Bunday tuproqlardagi gumus suglinkalardan iborat. Harakatchan fosfor va almashinuvchi kaliy miqdori ham yetarli darajada emas. Tajriba o'tkazilgan joy dengiz sathidan 500-750 metr yuqori bo'lib, tekislik mintaqalaridan 150-200 metr balandda joylashganligi sababli shurlanmagan.

Dehqonchilikning tizimli rivojlanishi natijasida yerning haydalma qatlamidagi biomassa ko'payib dehqonchilik samaradorligi oshib boradi. Chunki, tuproqdagi organik moddalarning oshishi bilan unda suv-fizik xususiyatlari ham yaxshilanib boradi. Och tusli bo'z tuproqlar juda kam o'rganilgan bo'lib, 1942 yillargacha o'tkazilgan tadqiqotlar geografik harakterga ega. S.N. Rijov boshchiligida tuproqning ayrim fizik xususiyatlari o'rganilgan. Tuprog'i tarkibida gumusning miqdori kamligi bilan harakterlanadi. Ushbu holat bu hududni mamlakatimizning tuproq va iqlim mintaqalari bo'yicha janubiy mintaqasi deb atalishiga asos bo'lgan. Shu sababli ham tajriba mintaqasi sharoitida yerlar dehqonchilik uchun o'zlashtirilganida, yerga solingan organik va ma'dan o'g'itlar ekinlarning o'sishi, rivojlanishi va hosildorligiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir etadi. Tekshirishlardan ma'lum bo'lishicha tog' oldi och tusli bo'z tuproqlarning yuqori qavatidagi harakatchan fosfor 20-24 mg/kg dan oshmaganligi aniqlangan. Tuproqdagi tabiiy fosfor birikmasi ham 0,08-0,17 % dan oshmaydi. Shu sababli ham tog' oldi yerlarning samaradorligini keskin oshirishda boshqa agrotexnologik tadbirlar bilan birga yerdagi fosforning miqdorini oshirishga erishish zarur.

O'tkazilgan tadqiqotlarning tahlilidan shu narsa ma'lumki, tumus va boshqa oziqa elementlari bir xilda emas. Shu sababli tajriba o'tkazilgan yerning agrokimyoviy xususiyatlari o'rganilgan.

Tajriba o'tkazilgan maydon tuprog'ida oziqa elementlari juda ham kambag'al bo'lib, tuproqning qatlamlari bo'yicha deyarli o'zgarishlar sodir bo'lmaydi. Chunki, tuproq qatlamlari bo'yicha gumus, azot, fosfor va kaliy miqdori kam bo'lib kimyoviy tahlillar xatolari darajasidagi farqlar kuzatiladi. Shularni hisobga olib Qashqadaryo viloyatining tog' oldi yerlar samaradorligini keskin oshirishning asosiy yo'llaridan biri yerni organik va ma'dan elementlar bilan boyitilishidan iborat.

2.2.1-jadval

Tajriba maydonining agrokimyoviy tavsifi

(Tuproqning quruq massasiga nisbatan, %)

Ko'rsatkichlar	Tuproq qatlamlari, sm				
	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50
Gumus miqdori	0,810	0,905	0,901	0,805	0,510
Harakatchan azot	0,050	0,055	0,053	0,048	0,030
Harakatchan fosfor	0,105	0,110	0,105	0,102	0,101
Almashinuvchi kaliy (mg/kg tuproqda)	150	162	151	148	145

A.M.Rasulov, N.Hamrayev, I.Xaliqovlarning ko'rsatishicha Qashqadaryo viloyatining tog' va tog' oldi mintaqalari bir muncha yuqorida joylashganligi sababli yer ostidagi sho'r tuzlar yer usti suvlari vositasida pastki mintaqalarga yuvilib va erib ketadi. Tajriba mintaqasi sharoitida tajriba maydonida sho'rlanish alomatlari kuzatilmagan.

2.3. G'oz "Buxoro- 8" navini tavsifi va agrotexnikasi

Tajribada utkazilgan chora-tadbirlar majmuasi u-yoki bu agrotexnik tadbirlarning samaradorligini shu sharoitda qo'llanilayotgan umumiy agrotexnika darajasiga bog'lik bo'ladi. Shu bois mazkur masalaga bir oz to'xtalib o'tmoqchimiz. Tajribada har yili ko'zda dala g'ozapoya qoldiqlaridan tozalanib, ma'danli o'g'itlar solingach, sifatli qilib ko'zgi shudgor o'tkaziladi. Shudgorlash ikki yarusli PYA-3-35 markali omochda 25-30sm chuqurlikda o'tkaziladi: Ko'zgi shudgorlash birinchidan, vegitatsiya davomida zichlanib qotib qolgan haydalma qatlam tuprog'ini a'lo va sifatli qilib yumshatib, uning o'zoqlanishini ta'minlashi va donador holga keltirilishi, 2-chidan, yovvoyi o't yoki ularning qoldiqlari urug'lari xasharot tuxumlari kasallik tarqatuvchi infeksiyalarni tuproq bilan aralashtirib tagiga tushirib yuboradi. Kuzgi shudgor qanchalik erta va sifatli o'tkazilsa, qishda yaxshi dam olib, tuproq mayin holatga keladi.

Erta bahorda yer chizellash, baronalash va tekislash agrotadbirlari o'tkazib bo'lib ekishga tayyorlanadi. Chigit ekish oldidan kimyoviy moddalar bilan dorilab zararsizlantiriladi. Chigitni dorilash Pu-1 markali mashina yordamida amalga oshiriladi.

2.3.1-jadval

Agrotexnik tadbirlar ro'yxati.

№	Dala ishlari	1	2	3	4	5	6
1	Ko'zgi shudgor	25.XII					
2	Baronalash tekislash	9.IV					
3	Chigit ekish	11.IV					
4	Kultivatsiya	4.V	30.V	3.V	14.VII		
5	Oziqlantirish	18.V	14.VI 2006	12.VII			
6	Yagonalash	15-17 V.					

7	Chopiq	10-15 V	12- 14 VI	10-11 VII			
8	Sug'orish 70-70-60 65-65-60	27.IV 27.VI	23- 24.V 23- 24.V	20- 21.VI 25- 26.VI	12- 13.VII 23- 24.VII	23.VIII 15- 16.VIII	11- 12.IX
9	Chekanka	20- 22.VIII					
10	Hosil yig'ish	5.IX	30.IX	15.X			
11	Yerni haydash	30.X					

G'ozani qator oralig'iga ishlov berish. Bu agrotexnik tadbirni nihol qatorlari aniq bo'lganda boshlash kerak. Birinchi ishlov berish uchun qator oralari 60 sm kenglikda ekilgan bo'lsa nihollarni yoshligini e'tiborga olib kultivatorlarning g'ozaga yaqin qismini har ikki tomoniga K.K.O. ishchi organini o'simlikdan 5-6 sm uzoqlikda va shuncha chuqurlikda undan keyin ikki yoniga noralnikni 8-10 sm chuqurlikda qilib, juyak o'rtasiga tuproq yumshatgich va 14-15 sm chuqurlikda ishlov beradigan g'ozpanja o'rnatilgandagina sifatli ishlov ta'minlanadi.

G'ozaning «Buxoro-8» navini yagonalash. "Buxoro-102" g'oz navi 1,5-2 tip shoxlanishga ega bo'lganligi sababli boshqa navlarga nisbatan bu navda gektariga kuchat soni kamroq «Buxoro-8» g'oz navi esa 2-3 tip shoxlanishga ega bo'lishiga qaramasdan barglanishi kam bo'lganligi tufayli «Buxoro-6» g'oz navi navi navi nisbatan gektariga 10 % gacha ko'chat soni ko'proq qoldirilishi maqsadga muvofiqdir.

G'ozani «Buxoro-8» navini botanik va biologik xususiyatlari. Navning yetishtirish agrotexnikasi umuman g'oz uchun qo'llaniladigan umumiy agrotexnika asosida o'tkaziladi.

Ko'chatlarni joylashtirish sxemasi: A) 60x20-1, B) 90x12-1
O'g'itlash tuproqning agrokimyoviy kartogrammasi asosida o'tkaziladi.
o'g'itlashning maqbul meyorlari sof holda gektariga N-250, P-175, K-100 kg yoki fizik holda gektariga ammiakli selitra -600 kg ,ammofos-400 kg, kaliy xlor – 200 kg.

“Buxoro-8” g‘o‘za navi. O‘zbekiston paxtachilik ilmiy tadqiqot instituti (O‘zPITI) Buxoro filialida L-4380 x L-7097 + Buxoro-6 navlarini chatishtirishdan olingan duragay populyatsiyalaridan belgili yo‘nalishda ko‘p yillar davomida tanlash yo‘li bilan yaratilgan.

Chatishtirish ishlari 1985 yilda o‘tkazilgan bo‘lib, 1994 yilda turg‘un o‘simlik (konstanta) tanlangan. 1997 yil -1999 yillarda tanlov nav sinovda sinalgan. 2000 yilda Davlat Nav sinash komissiyasiga taqdim etilgan. Mualliflar S.R.Batalov va boshqalar.

Morfologik belgilari. Xirizitum turiga mansub. G‘o‘zaning bo‘yi 100-110 sm, piramida shaklida o‘sadi, o‘rtacha tuklangan, o‘suv shoxi 1-2 ta 5-6 bug‘indan 1-hosil shoxini chiqaradi. Hosil shoxlari 1,5-2 tipda shoxlaydi. Daladagi olib borilayotgan agrotexnika sharoitiga qarab, hamda sug‘orishlar ta’sirida pastki hosil shoxlarida bug‘in orasi tavsiyaga ko‘rsatilganga nisbatan kengroq ham bo‘lishi mumkin, g‘o‘za butasining yuqori qismidagi hosil shoxlarida esa, aksincha bug‘in orasi qisqaroq bo‘lishi mumkin. Barglari o‘rtacha kattalikda, 3-5 bulakchali, yashil rangda gultoj barglari va changdonlari sarg‘ish rangda. Gul yon barglari o‘rtacha kattalikda, 9-12-tishli. Ko‘saklari yirik, tuxumsimon, dumaloq shaklda qisqa burunchali, uchi sal qayrilgan. Chigiti o‘rtacha darjada tuklangan.

Biologik va xo‘jalik belgilari. «Buxoro-8» g‘o‘za navi o‘rta pishar navlar guruhiga kiradi. 115-124 kunda hosili pishadi. Buxoro viloyatidagi Davlat nav sinash shaxobchalarida 2000-2004 yillarda 41-50 s/ga hosil olingan. 2004 yilda Gijduvon nav sinash uchastkasida o‘tkazilgan xo‘jalik sinovida 43,7 s/ga hosil olingan. Shu yili Kogon tuman Buston shirkat xo‘jaligida 460 ga maydonga ushbu nav ekilib, 34,5 s/ga hosil olindi, yillik reja 114 % ga bajarilgan. Kogon tumanidagi ushbu nav ekilgan fermer xo‘jaliklarida ham ijobiy natijalar olingan. Jumladan «Sanjar» nomli fermer xo‘jaligida 56,4 s/ga paxta hosili olingan.

Andijon viloyati xo‘jaliklarida 884 ga maydonga ekilgan «Buxoro-8» navidan 33,3 s/ga hosil olingan yoki shu nav bo‘yicha paxta tayyorlash yillik rejasi 111,14 % ga bajarilgan. Navning ko‘saklari tez suratlar bilan yaxshi ochiladi, paxtasi to‘kilib ketmaydi. Tolasi ok rangli. Bir ko‘sak paxtasining og‘irligi 7-8 gr,

oʻzunligi 33-34 mm , tola chiqishi 37-38 % 1000 dona chigitining ogʻirligi 123-130 gr.

Tolasining texnologik sifati.Tolasining metrik nomeri 6004. Tola pishiqligi 4.5 gs. Nisbiy oʻzulish ogʻirligi 27,0 gs/tekis. Tola tipi IV, Mikroneyri 4,3-4,4.

Tolaning Buxoro viloyati «Sifat» laboratoriyasida qilingan taxlillari .

Mixc (Mikroneyr)- 4,3-4,4

Str (Solishtirma oʻzilish kuchi) – 30,3-29,6

Len(Tola oʻzunligi,dyum)-1,15-1,20

Unf (Oʻzunlik boʻyicha bir xillik indeksi %)- 83,9-84,6

Sfi (Kalta tolalar indeksi %) – 4-3,5

Elg (Uzulishdagi oʻzayish %) – 5,5-4,8

T-(notolaviy aralashmalar) -2- 2,5

Cnt-(iflos aralashmalar soni) -2-4

Area (iflos aralashmalar maydoni) – 0,2- 0,2

GG (Amerika standarti boʻyicha sort klass) – 11-2-21-1

RD (nur qaytarish koefitsenti %) – 81,8-82,1

V (sargʻishlik darajasi) -8,4-8,6

Kod – 37-38

Tip- 4-3

2.4. Dala tajribasi usullari

Gʻoʻzani sugʻorish rejimi uni sugʻorish oldi tuproqning CHDNSga nisbatan foiz hisobida belgilanadi. Sugʻorishni uch davrga boʻlish qabul qilingan. Birinchi gullashgacha boʻlgan davrda sugʻorish oldi namlik chegarasi, ikkinchi son gullash – hosil tugish davridagi namlik chegarasi va uchinchi son pishish (koʻsaklarning ochilish) davridagi sugʻorish oldi namlik chegarasini koʻrsatadi.

Dala tajribasida gʻoʻza sugʻorishining uch xil sugʻorish rejimi oʻrganilgan: CHDNSga nisbatan 65-65-60; 70-70-60 va 75-75-60 foiz boʻlib, rejimlar: Har bir sugʻorish rejimida bir xil tup qalinliklarida oʻrganilgan.

2.4.1-jadvalda dala tajriba sxemasi berilgan. Hammasi bo‘lib
3-variantli tajriba qo‘yilgan.

2.4.1-jadval

Tajriba sxemasi

Variantlar		
T/r	CHDNS ga nisbatan sug‘orish rejimi, %	Tup qalinligiga, ming, ga
1	65 – 65 – 60	100
3	70 – 70 – 60	100
5	75 – 75 – 60	100

Dala tajribasida g‘o‘za keng qatorlab – 90 sm kengligida ekib o‘stirilgan. Har bir paykalchanning umumiy kengligi 7,2 metr bo‘lib, shunda hisoblanadigani 3,6 metr, ya’ni har bir paykalchanning ikki yonidan, ikki qatordan himoya qatorlari qoldirilgan. Bitta paykalchanning uzunligi 50 metr bo‘lib, umumiy maydoni 360 m², shunda 180 m² hisoblangan.

Variantlar bir yarusli, to‘rt qaytariqli qilib joylashtirilgan.

Sug‘orish tizimi 65-65-60 foizli rejalashtirilgan variantlarda 1-2-0; 70-70-60 foizli sug‘orish oldi namlikli rejimda 1-3-0 va 75-75-60 foizli variantlarda 1-3-1 tizimda o‘tkazilgan. Jami sug‘orish rejimlariga tegishlicha g‘o‘za 3; 4 va 5 marta sug‘orilgan.

Dala tajribasining har bir palkalchasining ikki nuqtasidan 50 tupdan, jami 100 tup belgini o‘simliklarda quyidagi kuzatishlar va o‘lchashlar olib borilgan:

1. Tuproqning namlik darajasi V.YE.Kabayev usulida aniqlangan. Buning uchun har bir paykalchanning uch nuqtasidan tuproq namunalari olinib namligi o‘rganildi.

Gullashgacha davrda tuproq namunasi 25 sm; gullash, hosil tugish davrida 30-35 sm chuqurlikdan tuproq namunalari olinib, namlik darajasi o‘rganildi;

2. Har bir sug‘orish uchun sarflangan suv hajmi “Chipoletti” suv o‘lchagichida o‘lchanilgan;

3. Fenologik kuzatishlar: chigitni unib chiqishi, chin barg chiqarishi, shonalash, gullash va pishish kabi fazalarni boshlanishi (10% o'simlikda) va fazaga qiyg'os kirishi (50% dan ko'p o'simlikda) kuzatilgan;

4. Tajriba paykalchalari bo'yicha g'o'zani haqiqiy tup qalinligi – yagonalash o'tkazilgandan so'ng va paxta terimi oldidan (29 aprel va 31 avgustda) aniqlangan;

5. G'o'zani sug'orish rejimi va tup qalinliklarini uni o'sish va rivojlanishiga ta'siri, rivojlanish davrlari bo'yicha belgilangan o'simliklarda olib borilgan. (100 tupda);

a) G'o'za poyasining balandligi – 1.07; 1.08 va 1.09;

b) Simpodial shoxlarining soni – 1.07; 1.08 va 1.09;

v) G'o'zada ko'saklarning to'planishi – 1.08 va 1.09.

6. G'o'zani sug'orish rejimi va tup qalinliklarini hosildorlikka ta'siri – paykalchalar, variantlar, terimlar bo'yicha terilib, hisob olib borilgan;

7. Har bir terim oldidan 100 dona ko'sak paxtasi namuna sifatida variantlardan olinib laboratoriyada bir ko'sak paxtasining o'rtacha vazni, hosilning sanoat sifatleri, navlari, hosilnig xo'jalik foydali ko'rsatkichlari, mikroneyr ko'rsatkichi va boshqalar tahlil qilingan;

8. Paxta xom-ashyosiga belgilangan 70-03-04. – 2011 sonli xarid narxlari narxnomasidan va qilingan qo'shimcha xarajatlarni hisobga olgan holda o'rganilgan variantlarni iqtisodiy samaradorligi hisoblanib aniqlangan;

Texnologik qism

3. G‘o‘zani sug‘orish rejimi

3.1. Sug‘orish rejimini g‘o‘zani o‘sishi va rivojlanishiga ta‘sirini o‘rganish

G‘o‘za o‘suvining hamma davrlarida ham suvni bir xil miqdorda iste‘mol qilmaydi, uning rivojlanishining har bir fazasi uchun tuproq, suv va o‘simlik o‘rtasidagi o‘zaro aloqani hisobga olib ma‘lum suv hamda oziq rejimini belgilash kerak. O‘zaro bog‘liqligini buzilishi o‘simlikning o‘sishi, rivojlanishini susaytirib asosli fazalarini o‘tishini kechiktiradi.

So‘ngi yillarda chop etilgan adabiyot manbalarida g‘o‘zani o‘sish, rivojlanish va hosildorligiga ta‘siri N.F.Bespalov, S.A.Geldiyev (1989), B.Jo‘raqulov, N.Xo‘jaqulov (1997), I.Qobilov (1997), K.Mirzajonov, SH.Xolmatov (1997), A.Toshtemirov (1995), S.Ostonov, R.Oripov, K.Mo‘minov (1999), I.Raxmatov, A.Oripov (1997), A.Hamdorov (1978), Renat Said o‘g‘li (2000), E.T.Shayxov, N.Normuxammedov, N.I.Shleyxer va boshqalar (1990), A.Avliyovqulov, J.Yo‘ldoshev, J.Axmedov (2003) va boshkalarining ishlarida bayon etilgan.

A.Toshtemirov (1993) ma‘lumotida Samarqand viloyatining paxta dalalarida tuproqning namligi uning dala nam sig‘imining 65% ga teng bo‘lganda, tuproqning harorati 35°S bo‘lsa havoning namligi 62 % tuproqning namligi 75% bo‘lganda havoning namligi 82%, g‘o‘zani chanqagan va so‘lish alomatlari paydo bo‘lganda g‘o‘za bargining harorati havo haroratidan 5°S ortiq bo‘ladi.

N.F.Bespalov va S.A.Geldiyevlarni yozishicha, g‘o‘zani sug‘orish meyorlarini tuproq sharoitlariga qarab tabaqalashtirish kerak. Qalin qumoq va soz tuproklarda sug‘orish normasi 1100-1700 m³/ ga, sug‘orishni 14-16 kun oralatib o‘tkazish mumkin bo‘ladi. Yengil qumoq va qumloq, shuningdek uncha qalin bo‘lmagan qumoq va kam-shag‘al yotkiziqli yerlarda sug‘orish me‘rini 700-800 m³/ga gacha kamaytirish mumkin. Bunday yerlarda g‘o‘za 10-12 kun oralatib sug‘oriladi.

Sizot suvlar satxi chuqur bo‘z tuproklarda g‘o‘zaning yetilishida oxirgi sug‘orishni 5-10 sentabrga borib tugallash kerak.

Ko'pgina tadqiqotchilarning aniklashicha suvning yetishmasligi natijasida o'simliklarning transpiratsiyasi kamayadi va organik moddani to'planishi kamayadi.

S.Rijov va N.Bespalov ta'kidlashicha sug'orish oldi tuprok namligini dala nam sig'imiga nisbatan 65% gacha kamayishi g'o'zani o'sishini sekinlashtiradi, namlik 60% bo'lganda o'smay qoladi. Eng mo'tadil sug'orish oldi tuproq namligi 65-75% chegarasida bo'lishi lozim ekanligini tavsiya etadilar. Bunda gullashgacha va gullash-xosil tugish davrida sug'orish oldi namligi 70% bo'lishi, pishish davrida esa 60% pasayishi lozim.

M.Muxammadjonov va N.Zokirov ko'pgina ilmiy ma'lumotlarni va ilg'orlar tajribasini tahlil qilib yozishlaricha, g'o'zani to'g'ri rivojlanayotgan, yer osti suvi chukur joylashgan bo'z tuproqli yerlarda shonalashgacha, hatto gulga kirguncha bo'lgan davrda suvni tez o'tkazadigan qum yoki shagal qatlami yuza joylashgan tuproklarda 3-4 ta chinbarg chiqarganda yer osti suvi yaqin, o'tloki tuproqparada gulga kirganda, o'tloq-botkoq tuproklarda yoppasiga gullaganda berish ma'qul. Yoki shu davrda sug'orishni tuproq namligiga karab belgilaydilar. Bo'z tuproklarda 0-70 sm., o'tloqi tuproklarda 0-50 sm. qatlamda o'rtacha tuproq namligi dala nam sig'imiga nisbatan asosan-65% ga tushganda boshlash lozim deydilar.

M.S.Krivoviyaz ko'pgina ma'lumotlarni taxlil qilish natijasida go'zani o'suv davrida sug'orish tizimini tuproqni dala nam sig'imiga nisbatan 70-70-60% bo'lishi eng yaxshi samara berishini ko'rsatadi. Sizot suvlari chuqur joylashgan bo'z tuproklarda yetti marta 2-4-1 tizimda sug'oriladi. Bunda mavsumiy sug'orish meyor 6,0-7,5 ming m³ ni tashkil kilib 30-35 s/ga paxta hosilini olishni ta'minlaydi deb yozadi.

G'o'za o'suvining hamma davrlarida ham suvni bir xil miqdorda iste'mol qilmaydi uning rivojlanishini har bir fazasi uchun tuproq, suv va o'simlik o'rtasidagi hamda boshqa texnologik jarayonlarning o'zaro bog'likligini hisobga olib ma'lum suv hamda oziq rejimini belgilash kerak. Ana shu o'zaro a'loqaning buzilishi o'simlikni o'sishi, rivojlanishini susaytirib keyingi surilishiga va navbatdagi faza davriga o'tishni kechiktiradi.

Ayniqsa gullash va hosilga kirish fazasida suv rejimining buzilishi o'simlikka kuchli ta'sir qiladi, chunki bu davrda hosilga zamin yaratiladi.

O'tkazilgan ko'p sonli tadqiqotlar sug'orishning ta'siri ostida tuproqning harorati pasayib, 8-10 darajaga tushishini ko'rsatadi. A.Toshtemirovning ma'lumotlari bo'yicha Samarqand viloyatining paxta dalalarida tuproqning namligi uning dala nam sig'imining 65%ga teng bo'lganida tuproqning harorati 35⁰Sga yaqin, havoning namligi esa 62% bo'ladi. Tuproqning namligi uning dala nam sig'imining 75% ga teng bo'lganida, havoning namligi 82% bo'ladi. Chanqagan va so'lish alomatlari paydo bo'lgan vaqtda g'o'za bargining harorati havoning haroratidan 5 daraja ortiq bo'ladi.

Har bir paykalchaning boshidan 10 metr va oxiridan 10 metr ichkariga belgili (modal) 50 tupdan g'o'za tuplarini o'sishi va rivojlanishi kuzatilib, o'lchanib, hisoblab borildi. Shuningdek g'o'za poyasining o'sish dinamikasi ham kuzatildi.

G'o'za bosh poyasining balandligi paykalchalar va o'rganilgan variantlar bo'yicha o'lchangan ma'lumotlar 3.1.1-jadvalda ko'rsatilgan.

1 iyulda o'tkazilgan kuzatishda variant bo'yicha g'o'zani balandligi o'rtacha 42,1 sm dan 47,1 sm gacha bo'lib unchalik katta farq qilmagan.

1 avgustdagi kuzatishda g'o'za poyasining variantlar bo'yicha o'rtacha balandligi 83 sm dan 85,6 sm gacha o'zgargan. Bunda g'o'zani 1 va 3 variantlariga nisbatan 2-variantda poya balandroq bo'lgan.

1 sentabrda o'tkazilgan kuzatishda g'o'za bosh poyasining balandligi 1 avgustdagi kuzatishdan o'rtacha variantlar bo'yicha 2-3 sm o'sgan bo'lib, variantlar bo'yicha farqi deyarlik o'zgarmagan.

3.1.1-jadval

G‘o‘za bosh poyasining balandligi, sm

Vari- antlar №	1.07	1.08					1.09				
	O‘rtacha	Qaytariqlar bo‘yicha				O‘rtach a	Qaytariqlar bo‘yicha				O‘rtac ha
		I	II	III	IV		I	II	III	IV	
1	44,2	85,1	82,5	83,0	83,0	83,4	88,2	85,3	84,9	86,0	86,1
2	46,2	88,7	84,7	87,8	85,6	86,7	89,6	86,7	89,2	87,3	88,2
3	47,1	87,8	82,7	86,8	84,7	85,5	89,7	85,2	88,6	86,5	87,5

3.2. Sugʻorish rejimini gʻoʻzani rivojlanish fazalarini oʻtishga taʼsirini oʻrganish

Gʻoʻza oʻsimligi chigit unishidan voyaga yetguncha boʻlgan davrda biologik xususiyatlarga xos boʻlgan bir qator fiziologik-bioximik va morfologik qonuniy oʻzgarishlarni kechiradi. Bunday oʻzgarishlar avlod-dan-avlodga oʻtgan irsiy belgilarga asoslangan. Shu bilan birga tashqi sharoitlar – issiqlik, yorugʻlik, namlik, oziqlanish va texnologik jarayonlar taʼsirida oʻziga xos xususiyatlar ishga tushub, ular gʻoʻzaning rivojlanishini, holatini belgilaydi. (M.Muxammadjonov, A.Zakirov – 1995 y).

Chigitdan unib chiqqan gʻoʻza nihollari yangi chigitni pishgunga qadar maʼlum rivojlanish fazalarini oʻtaydi: 1) unib chiqish fazasi, yaʼni urugʻbargning yer betiga unib chiqishi; 2) chinbarg chiqarish fazasi; 3) shonalash fazasi, yaʼni hosil shoxlar paydo qilish fazasi; 4) gullash fazasi; 5) pishish, yaʼni koʻsaklarning ochilish fazasi.

Bu fazalar oʻsimlikni bir asosiy fazadan ikkinchi asosiy fazaga oʻtishga xozirlaydi. Masalan, chinbarg chiqarish fazasi asosiy poyada birinchi chinbarg chiqishidan boshlanadi; birinchi chinbarg chiqarish bilan bundan keyin keladigan asosiy faza shonalash fazasi boshlanishigacha boʻlgan davr ichida gʻoʻzadan navbatdagi chinbarglarni chiqarishdan iborat kichik fazalar oʻtadi.

Poyada 6-8 ta chinbarg paydo boʻlganda, odatda, uchida shonasi boʻlgan birinchi hosil shox vujudga keladi, bu esa shonalash fazasining boshlanganidan dalolat beradi.

Shonalash boshlanishidan keyingi keladigan asosiy faza – gullash boshlanguncha oʻtadigan davr ichida, gʻoʻzaning asosiy poyasida navbatdagi xosil shoxlar paydo boʻlishidan iborat kichik fazalar oʻtadi.

Normal oʻsish va rivojlanish sharoitida, gʻoʻzada 9-11 ta hosil shox paydo boʻladi va birinchi xosil shoxning birinchi boʻgʻimidagi birinchi shona ochiladi, bu gullash fazasi boshlanishidan nishonadir. Gullash fazasi boshlanishidan keyin keladigan asosiy faza – koʻsakning yetilish fazasi boshlanguncha oʻtadigan davr ichida gʻoʻzada navbatdagi, gullashdan iborat kichik fazalar oʻtadi. Gullash gʻoʻza

tupining pastdan yuqoriga qarab ko'tarilib, taxminan 16-18 hosil shoxiga yetganda birinchi hosil shoxining birinchi bo'g'imidagi birinchi ko'sak ochiladi, ya'ni pishish fazasi boshlanadi. G'o'za tezpishar va o'sish sharoiti qulay bo'lsa rivojlanish fazalari qisqa bo'ladi, aksincha g'o'za kechpishar, o'sish sharoiti noqulay bo'lsa, rivojlanish fazalari shunchalik uzoq davom etadi.

Mamlakatimizda ekilayotgan o'rta tolali g'o'za navlari chigiti ekilgandan hosili pisha boshlaguncha taxminan 125-150 kun, uzun tolali g'o'za navlarida esa 140-160 kun o'tadi (E.Shayxov, N.Normuxamedov, A.Shleyxer – 1990 y).

Ekilib kelinayotgan g'o'za navlarida ko'rsatilayotgan muddat ayrim navlarning xususiyatlariga hamda o'sish sharoitiga qarab 5-10 kun atrofida o'zgarishi ko'payishi yoki kamayishi mumkin.

G'o'za o'simligini rivojlanish fazalarini o'tishiga yuqorida qayd etilgan omillar bilan birgalikda texnologik jarayonlar ham ta'sir etadi. Bizlar dala tajribasi variantlari bo'yicha bir nechta asosiy rivojlanish fazalarini o'tishini kuzatdik: - Unib chiqish, shonalash, gullash va pishish fazalarini. Ko'rsatilgan fazalarini boshlanishi (10%) va fazaga qiyg'os qarshi (50%) muddati.

Ma'lumotlar 3.2.1-jadvalda ko'rsatilgan. Ko'rsatilganlardan ko'rinib turibdike variantlar bo'yicha unib chiqish fazasi bir davrda bo'lgan, g'o'zani shonalash fazasiga sug'orish jarayonida o'rganilgan variantlar bo'yicha shonalash fazasini o'tishi 1 va 2 variantga nisbatan 3 variantda 2 kunga keyinroq bo'lgan.

Gullash fazasini o'tishiga esa CHDNS nisbatan 65-65-60 foizli va 70-70-60 foizli rejimlarda deyarlik farq qilmagan. 75-75-60 foizli sug'orish rejimida esa 2-4 kunga kechikib gullagan.

Pishish fazasini o'tishi 65-65-60 % sug'orish rejimi variantiga nisbatan 70-70-60 %li rejimda, tegishli tup qalinliklari variantlari bo'yicha 1-2 kunga kechikib pishgan bo'lsa 75-75-60%li rejimda 3-4 kunga kechikib pishgan.

G'o'zani unib chiqish fazasidan 50 foiz tuplarda dastlabki ko'saklarni ochilishigacha bo'lgan davr tegishli tup qalinliklarda 65-65-60% sug'orish rejimida 122 va 126 sutka o'tgan: 70-70-60 foizli sug'orish rejimida 124 va 130 kun.

3.2.1-jadval

Rivojlanish fazalarini o'tish muddatlari

Vari- antlar №	50 foiz nihol- larining unib chiqishi	Asosiy rivojlanish fazalari, %						Unib chiqish- dan 50% ko‘saklarning ochilishigacha
		Shonalash		Gullash		Pishish		
		10	50	10	50	10	50	
1	25,04	24,05	26,05	21,06	24,06	20,08	25,08	122
2	25,04	24,05	26,05	21,06	24,06	23,08	27,08	124
3	25,04	24,05	26,05	23,06	26,06	25,08	29,08	126

75-75-60 foizli sugʻorish rejimi variantlarida 126 va 132 kun oʻtgan. Xulosa qilib shuni qayd etish mumkinki gʻoʻzani tup qalinligini oshishi uni pishish fazasini kechiktiradi. Sugʻorish 65-65-60 va 70-70-60 foizli rejimlar rivojlanish fazalarini oʻtishiga deyalik taʼsir koʻrsatmaydi. Sugʻorish 75-75-60 foizli rejimda oʻtkazilganda, tegishli koʻchat qalinliklari boʻyicha gʻoʻza bir oz kechikib pishadi.

3.3 Sugʻorish rejimining gʻoʻzaning tup qalinligiga taʼsirini oʻrganish

Gʻoʻzani har xil sugʻorish rejimlarining tup qalinliklariga taʼsiri 3.3.1-jadvalda koʻrsatilgan. Gʻoʻzani haqiqiy tup qalinligini aniqlash uchun har bir paykalchanning uchta nuqtasi, boshida, oʻrtasida va oxirida 11,1 metrli qator uzunligidagi gʻoʻza tuplari sanalib 1000 koʻpaytirilib, gektar hisobidagi gʻoʻza tuplari aniqlangan.

5 mayda oʻtkazilgan hisoblashda gʻoʻzani rejalashtirilgan 100 ming tupli variantlarda tegishli oʻrganilgan sugʻorish rejimlari boʻyicha 103,1; 104,7 va 101,3 ming tup oʻsimlik boʻlganligi hisoblangan.

Birinchi sentabrda oʻtkazilgan kuzatishda rejalashtirilgan 100 ming tupli variantlarda tegishli sugʻorish rejimlari boʻyicha 98,7; 99,5 va 97,9 ming tupgacha kamaygan.

3.3.1-jadval

G'ozani haqiqiy tup qalinligi, ming ga

Vari- antlar №	Rejadagi tup qalinligi	5.05-2012 y.					1.09-2012 y					Farqi
		Qaytariqlar bo‘yicha				O‘rtacha	Qaytariqlar bo‘yicha				O‘rtacha	
		I	II	III	IV		I	II	III	IV		
1	100	101,1	105,2	101,0	105,1	103,1	97,4	101,7	97,8	97,9	98,7	4,4
2	100	106,6	104,4	102,6	105,2	104,7	101,4	100,3	97,8	98,5	99,5	5,2
3	100	101,5	99,4	102,1	102,2	101,3	97,7	97,0	99,1	97,8	97,9	3,4

3.4. Sugʻorish rejimining gʻoʻza hosil elementlarini shakllanishiga taʼsirini oʻrganish

Oʻsimliklarda paykalchalar va variantlar boʻyicha hosil (simpodial) shohlarning vujudga kelish dinamikasi hisoblanib borildi.

Olingan maʼlumotlar 3.4.1-jadvalda koʻrsatilgan. Hosil shoxlar birinchi iyulda oʻtkazilgan kuzatishda oʻrtacha bir tup hisobida 4,3 donadan 4,9 tagacha vujudga kelgan boʻlib variantlar boʻyicha unchalik katta farq qilmagan.

Birinchi avgustdagi kuzatishda sugʻorish 65-65-60%da oʻtkazilgan rejimida 15,0 dona hosil shoxlar; 70-70-60%li rejimda 15,3 dona hosil shox 75-75-60 foizli rejimda esa 14,5 donagacha shoxlar boʻlgan.

Birinchi sentabrda oʻtkazilgan kuzatishda variantlar boʻyicha oʻrtacha 0,5-0,8 ta hosil shoxlar koʻproq vujudga kelgan boʻlib sugʻorish rejimlari boʻyicha farqlar saqlangan.

Dala tajriba paykalchalaridagi belgilangan gʻoʻza tuplarida koʻsaklarning toʻplanishi hisoblab borildi.

Birinchi avgustda oʻtkazilgan kuzatishda oʻrtacha bir tup gʻoʻzada variantlar boʻyicha 4,0 donadan 5,1 tagacha koʻsak toʻplangan.

Sugʻorish rejimlariga tegishli gʻoʻza oʻstirilgan variantlarda 4,8; 5,1 va 4,6 ta koʻsak toʻplangan yaʼni eng koʻp koʻsak 70-70-60% sugʻorish rejimida boʻlgan.

Birinchi sentabrda oʻtkazilgan kuzatishda 65-65-60; 70-70-60 va 75-75-60 foizli sugʻorish rejimlariga tegishli, 10,3; 11,6 va 9,7 dona koʻsaklar toʻplangan.

Koʻrinib turibdiki hamma oʻrganilgan koʻchat qalinliklarida eng koʻp koʻsaklar gʻoʻza oʻsuv davrida 70-70-60 foizli sugʻorish rejimida toʻplangan (3.4.2-jadval).

Bir gektar hisobida oʻrganilgan variantlar boʻyicha 949630 donadan 1154200 tagacha koʻsaklar toʻplangan. Dala tajribasida oʻrganilgan variantlar boʻyicha bir gektar hisobida eng koʻp koʻsaklar gʻoʻza CHDNS nisbatan 70-70-60 foizli rejimda sugʻorilgan variantda toʻplangan.

3.4.1-jadval

G‘o‘zani sug‘orish rejimini hosil shoxlariga ta’siri

Vari- antlar №	1.07	1.08					1.09				
	O‘rtacha	I	II	III	IV	O‘rtacha	I	II	III	IV	O‘rtacha
1	4,8	16,0	15,4	15,2	15,4	15,0	17,0	15,7	16,1	16,8	16,4
2	4,9	15,9	15,2	15,0	15,1	15,3	17,5	17,0	16,6	16,9	16,9
3	4,8	14,9	14,3	14,0	14,8	14,5	15,9	15,3	15,0	15,8	15,5

3.4.2-jadval

G'ozani sug'orish rejimini ko'sak to'planishiga ta'siri

Vari- antlar №	1.08 dona				O‘rtach a	1.09 dona					Bir gektar- da to‘plan- gan ko‘sak soni, dona
	Qaytariqlar bo‘yicha									O‘rtach a	
	I	II	III	IV		I	II	III	IV		
1	5,3	5,5	4,0	4,4	4,8	11,6	9,6	9,4	10,6	10,3	1016610
2	6,0	4,8	4,3	5,3	5,1	12,5	11,0	10,9	12,0	11,6	1154200
3	5,0	4,5	4,2	4,7	4,6	10,5	10,5	8,8	10,2	9,7	949630

3.5. G‘o‘za hosildorligiga sug‘orish rejimini ta’siri.

Biron bir o‘rganilgan texnologik jarayonga baho berganda, asosiy ko‘rsatkich bu hosildorlik va uning sifatidir. Paxta hosili qanchalik yuqori va sifatli bo‘lsa o‘rganilgan texnologik jarayon shunchalik yuqori baholanib ishlab chiqarishga joriy etiladi.

Yetishtirilgan hosilning mavsumda 3-4 martagacha tirib olish tavsiya qilinadi. Bunda birinchi terim 25-30% ko‘saklar ochilganda, ikkinchi terimga qolgan hosilning 35-40% ochilganda kirishiladi, undan keyingi terimlar orasida 10-15 kun o‘tib keyingi to‘rtinchi yoki beshinchi terimlarda dalada va g‘o‘za tuplarida qolgan hosil to‘liq terib olinadi.

Dala tajriba paykalchalarining himoya maydonchalaridan dastlab hosil terilib, undan keyin hisoblanadigan qismidan terilib alohida hisoblab boriladi.

Har bir terim oldidan har bir paykalchaning turli nuqtalaridan 100 tadan ko‘sak paxtasi namuna sifatida olinib uning sifat ko‘rsatkichlarini taxlil qilish uchun laboratoriyaga topshiriladi.

3.5.1-jadvalda tajriba variantlari bo‘yicha va har bir terim bo‘yicha olingan hosil kilogramm hisobida va bir gektar hisobida berilgan.

Birinchi terim jarayonida hamma o‘rganilgan sug‘orish rejimlarida ham g‘o‘zani gektar hisobidagi tup qalinligi 100 ming bo‘lganda olingan. G‘o‘zani sug‘orish rejimlari va tup qalinliklarini gektar hisobida hosildorlikka ta’siri ko‘rsatilgan. Hosildorlik qaytariqlar bo‘yicha, o‘rtacha variant hisobida va paxta sifatida g‘o‘za tuplaridan terilgan hosildorlik berilgan.

O‘rtacha hosildorlik tajriba variantlari bo‘yicha o‘rtacha 2012 yilda gektar hisobida 29,5 sentnerdan 34,1 sentnergacha bo‘lgan eng yuqori paxta hosildorligi 3-variantda tashkil qilingan, eng kam hosil 1-variantda bo‘lgan.

Sug‘orish rejimi CHDNS nisbatan 65-65-60 foiz bo‘lganda g‘o‘zani gektar hisobidagi tup qalinligi 100 ming bo‘lganda 29,5 sentner hosil olingan bo‘lsa shu tup qalinlikda 70-70-60 foizli sug‘orish rejimida 34,1 sentner; 75-75-60 foizli sug‘orish rejimida esa 33,2 sentnerdan hosil olingan.

Yuqori navlarda terilgan paxta hosili 65-65-60 foizli sugʻorish rejimida unchalik katta farq qilmagan.

Sugʻorish 70-70-60 foizli rejimda 100 ming tup boʻlganda eng yuqori paxta hosili olingan – 32,8 sentner.

Dala tajribasi boʻyicha eng yuqori umumiy va paxta sifatida terilgan hosil CHDNS ga nisbatan gʻoʻza 70-70-60 % rejimda sugʻorilgan 2-variantdan olingan.

3.5.1-jadval

G‘o‘zani sug‘orish rejimini hosildorlikka ta’siri

Vari- antlar №	Qaytariqlar bo‘yicha				O‘rtacha, s/ga	1-variant-ga nisbatan farqi, s/ga	Yuqori navlarda terilgan	
	I	II	III	IV			s/ga	%
1	31,2	29,0	30,7	27,1	29,5	-	27,4	93,0
2	35,6	32,6	33,9	34,6	34,1	4,6	32,8	96,2
3	33,4	32,1	32,7	34,8	33,2	3,7	30,7	92,5

3.6. G‘o‘zani sug‘orish rejimini hosil sifatiga ta’sirini o‘rganish.

Har bir paxta terimidan oldin o‘rganilayotgan har bir variantni turli joylaridan 100 donadan ko‘sak paxta namunalari laboratoriyada taxlil qilish uchun olingan. Namunalarda ko‘saklarning yiriqli (1-2 terim), ko‘saklarning o‘rtacha vazni (hamma terimlar olingan namunalarda), tola chiqishi, tolaning shtapel vazn uzunligi va paxta tolasining nisbiy uzilish kuchi taxlil qilingan.

Hozirgi davrda paxta tolasining eng muhim texnologik ko‘rsatkichlariga, tola chiqishi, tolaning shtapel vazn uzunligi, tolaning uzilish kuchi, tolaning yaltiroqligi, tolaning nisbiy uzilish kuchi, tolaning buraluvchanligi, tolaning ingichkaligi va eng muhimi paxta tolasini mikroneyr ko‘rsatkichlariga alohida e’tibor beriladi va paxtani va tolaning harid baholari, navlari bularga qarab qo‘yiladi.

3.6.1-jadvalda paxta tolasining mikroneyr ko‘rsatkichlariga qarab chegirish shkalasi ko‘rsatilgan.

3.6.1-jadval

Mikroneyr ko‘rsatkichlari bo‘yicha paxta tolasining narxida chegirish shkalasi

Mikroneyr ko‘rsatkichi cheklangan ko‘rsatkichdan qo‘yidagichadan past bo‘lganda	Narxlardan chegirish foizi	Mikroneyr ko‘rsatkichi cheklangan ko‘rsatkichdan qo‘yidagichadan yuqori bo‘lganda	Narxlardan chegirish foizi
0,1	2	0,1	2
0,2	4	0,2	4
0,3	8	0,3	8
0,4	12	0,4	12
0,5	16	0,5	16

Mikroneyr ko'rsatkichi 0,5 punktdan ortiq farq qilgan taqdirda I nav paxta xom-ashyosi uchun III nav narxi bo'yicha, II nav paxta xom-ashyosi uchun IV nav narxi bo'yicha haq to'lanadi.

Ko'rsatib o'tilgan chegirishlar paxta xom-ashyosini qayta ishlashning haqiqiy natijalari bo'yicha uzil-kesil hisob-kitoblar vaqtida amalga oshiriladi.

3.6.2-jadvalda g'o'zani sug'orish rejimini paxta hosilini sifat ko'rsatkichlariga ta'siri ko'rsatilgan. Ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, variantlar bo'yicha, birinchi va ikkinchi paxta terimida terilgan namunalardagi paxtani massasi 5,8 grammdan 6,2 grammacha bo'lgan. Eng yengil ko'saklar 1 va 3 variantlarga to'g'ri keladi.

3.6.2-jadval

Sug'orish rejimini g'o'zani sifat ko'rsatkichlariga ta'siri

Sifat ko'rsatkichlari	Variantlar		
	65-65-60%	70-70-60%	75-75-60%
	100	100	100
Ko'sak paxtasini vazni (yirikligi)	5,8	6,2	6,0
Ko'sak paxtasini o'rtacha vazni, g	3,1	3,2	3,5
Tola chiqishi, %	34,2	36,5	35,0
Tolani shtapel vazn uzunligi, mm	33	36	34
Tolaning uzilish kuchi, gK	4,3	4,7	4,4

Haqiqiy tup qalinligi, ming ga	98,7	99,5	97,9
Bir gektarda to‘plangan ko‘sak soni, ming dona	1016,6	1154,2	949,6
Mikroneyr ko‘rsatkichi	4,8	4,4	4,6

Bir ko‘sak paxta massasi eng yuqori g‘o‘zani gektar hisobidagi tup qalinligi 100 ming tup bo‘lib 70-70-60 foizli bo‘lganda kuzatilgan.

Paxtani tola chiqishi 2 variantda eng ko‘p bo‘lishi o‘rganildi. Bunda g‘o‘za 70-70-60%li rejimda sug‘orilgan.

Paxta tolasining shtapel vazn uzunligi ham g‘o‘za 70-70-60 foizli sug‘orish rejimi variantlarida uzunroq bo‘lgan, tolaning uzilish kuchi variantlar bo‘yicha katta farq qilmagan.

Xulosa qilib shuni qayd etish mumkinki, g‘o‘zani sug‘orish rejimi CHDNSga nisbatan 70-70-60 foiz bo‘lganda paxta hosilini sifat va xo‘jalik foydali ko‘rsatkichlari eng yaxshi bo‘lishini o‘rgandik.

4. G‘o‘zani sug‘orish rejimini iqtisodiy samaradorligi.

G‘o‘zani sug‘orish rejimlarini iqtisodiy samaradorligini aniqlash uchun paxtani terimlar bo‘yicha paykalchalardan terilgan hosil, paxta xom-ashyosining terimlar bo‘yicha sanoat navlari va ularga belgilangan xarid narxlari narxnomasidan foydalanilgan.

Paxta xom-ashyosining 70-03-04-2012-sonli xarid 35 kodli, bir tonnaga so‘mlarda:

I nav, birinchi sinf 885285 so‘m;

II nav, birinchi sinf 809216 so‘m;

III nav, birinchi sinf 708878 so‘m;

IV nav, birinchi sinf 527614 so'm;

V nav, birinchi sinf 219301 so'm.

Dala tajribasining paykalchalarining hisoblanadigan maydonidan birinchi terim birinchi sanoat navining birinchi sinfi bo'yicha, ikkinchi terim ikkinchi sanoat navining birinchi sinfi bo'yicha, uchinchi terim paxta xomashyosi to'rtinchi sanoat navini birinchi sinfi bo'yicha baholangan.

G'o'za CHDNSga nisbatan foiz hisobida 65-65-60% namlikda sug'orilgan variantlari 100 ming tupli qalinliklarga tegishli birinchi gekardan daromat 2501601 so'm tushdi, 70-70-60 foizli tuproq namligi sug'orilgan, tup qalinliklariga tegishli 2932911 so'm pul tushgan; Sug'orish CHDNSga nisbatan 75-75-60 foizli namlikda sug'orilganda tup qalinliklariga tegishli 2846649 so'm pul tushgan.

Ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki eng ko'p pul daromad sug'orish 70-70-60% namlikda sug'orilib g'o'zani gektar hisobidagi tup qalinligi 100 ming bo'lgan variantdan olingan. Eng kam, sug'orish CHDNS nisbatan 65-65-60 foizli rejimda sug'orilib g'o'zani gektar hisobidagi qalinligi 100 ming tup bo'lgan birinchi variantdan olingan.

G'o'zani sug'orish rejimlari va tup qalinliklariga iqtisodiy samaradorligini aniqlash uchun bir gektar hisobida paxta hosildorligini, sentner hisobida; bir gekardan olingan hosilni sotishdan tushgan pul daromad; bir tonna paxta xomashyosining variantlar bo'yicha o'rtacha xarid bahosi; birinchi variantga nisbatan olingan qo'shimcha hosilni; qo'shimcha sug'orishlarga qilingan xarajatlar; qo'shimcha hosilni terishga va topshirishga qilingan xarajatlar; bir gektarga qilingan jami xarajatlar kabi iqtisodiy ko'rsatkichlardan foydalandik.

G'o'zani sug'orish rejimlari va tup qalinliklarini iqtisodiy samaradorligi 4.1-jadvalda berilgan. Ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki o'rganilgan tegishli sug'orish rejimlari bo'yicha eng ko'p sof foyda gektar hisobidan g'o'zani gekardagi tup qalinligi 100 ming bo'lgan sug'orish rejimi 70-70-60 bo'lganda 821511 so'm sof foyda olingan. CHDNSga nisbatan sug'orish 70-70-60 foizli rejimda 2 variantlarda eng yuqori rentabellik darajasi bo'lgan, variantgi mos holda

rentabellik 38,9 foizni tashkil qilgan. Tajribada eng past rentabellik 1-variantda bo'lgan. Bunda sug'orish rejimi CHDNSga nisbatan 65-65-60 foiz bo'lgan.

Tajriba ma'lumotlariga asoslanib shuni aytish mumkinki g'o'zani CHDNS ga nisbatan sug'orish 70-70-60 foizli rejimlarda sug'orish eng maqbuldir.

4.1-jadval

G'o'zani sug'orish rejimini iqtisodiy samaradorligi

№	Iqtisodiy ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	Variantlar		
			1	2	3
1	Paxta hosildorligi	s/ga	29,5	34,1	33,2
2	Bir gektardan tushgan daromad	so'm	2501601	2932911	2846649
3	Bir tonna paxta xom-ashyosining o'rtacha xarid bahosi	so'm	862621	862621	862621
4	Olingan qo'shimcha hosil	s/ga	-	4,6	3,7
5	Qo'shimcha hosildan olingan daromad	so'm	-	3968057	3191698
6	Qo'shimcha sug'orishga qilingan xarajatlar	so'm	-	25000	36400
7	Bir gektarga qilingan xarajatlar	so'm	2086400	2086400	2086400
8	Bir gektarga qilingan umumiy xarajatlar	so'm	2086400	2111400	2122800
9	Bir gektardan olingan sof foyda	so'm	415201	821511	723849,3
10	Rentabellik darajasi	%	19,9	38,9	34,1

5. Atrof-muhitni himoya qilish

Xo`jaliklarda va paxta punkitlarida atrof-muhitni himoya qilish bo`yicha boshlang`ich tashkilotlar bo`lib uning tarkibida barcha ishchi va hizmatchilar kiradi: yig`ilishlarda tabiatni muhofaza qilish bo`yicha tadbirlar yetarli darajada emasligi, uni yanada yaxshilash masalalari muntazam ravishda muhokama etiladi.

Dehqonchilik qilinadigan yerlar asosan tabiiy fitosenozadan iborat bo`lib yavvoyi hayvonlar agrofitosenozaga moslashishga majburdir, biroq ekinlar yetishtirilayotgan kezlarda bir qism sichqonlar, kalamushlar nobud bo`ladi. Shu bilan bir qatorda zovurlarda baliqlar, suv ilonlari, qurbaqalar va boshqa hayvonlar va jonivorlar ham rivojlanmoqda.

Tabiiy fetosenozalarning agrofitosenozalarga aylanishi oqibatida zovurlarda, dalalarda, dala atroflarida begona o`tlar shaklida, qamish g`umay, ajriq, shura va boshqa begona o`tlar kamayib bormoqda deyish qiyin, aksincha ko`payib yontoq va boshqa begona o`tlar kamayib bormoqda. Shu bilan bir qatorda dalalar atrofida ixota daraxtzorlar va o`rmonlar tashkil etish ishlari oxirgi yillarda birmuncha pasayib ketdi.

Tabiatni muhofaza qilish bilan bog`liq bo`lgan asosiy tadbirlardan biri tuproq unumdorligini oshirish hisoblanadi. Pahta bilan boshqoli don ekinlarini almashlab ekilishi natijasida pahta monokulturasiga barham berildi. Shu bilan bir qatorda yerni chuqur va ikki yariusli pluglar bilan haydalishi natijasida tuproq unumdorligi muntazam ravishda oshib bormoqda. Lekin ayrim xo`jaliklarda yerlar harxil chuqurlikda sifatsiz haydalishi oqibatida „plug tavoni” deb ataluvchi qattiq qatlamlar paydo bo`lishi natijasida ekologik holatlarning yomonlashib, oqibatda ekinlar hosilining pasayishi bilan hosil sifatsiz bo`lib, past navlarga topshirilmoqda. Mahalliy o`g`itlarni chirimasdan yerga solinishi oqibatida begona o`tlar va kasalliklarni ko`payishiga sabab bo`lmoqda. Bunday salbiy holatlarni oldini olish maqsadida begona o`tlarni urug`lamasdan ularni yo`qotish chora tadbirlari ko`rilmoqda. Mahalliy o`g`itlari yerga kompost qilib berilmoqda.

Kimyoviy preparatlarni ham asosan ekologik tozalari qo`llanilib ularni ishlatilayotgan kuni oib kelib ishlatiladi. Idishlari va ularni ishlatish bilan bog`liq

boʻlgan barcha uskunalar yaxshilab tozalanadi. Yuvilgan suvi uchun maxsus chuqur qazilgan boʻlib, ushbu chuqur dehqonchilik qilinadigan yerdan balandlikda joylashgan. Idishlar kimyolashtirish idorasiga qaytarib topshiriladi. Idishlar yuvilgan chuqurlikdagi qoldiq esa maxsus usulda neytrallanadi.

Xoʻjalik atmosferasi sof. Xoʻjalik atrofida yovvoyi hayvonlardan: quyon, tulki, bedana, tustovuq, qora qargʻa, kaptar, chumchuq, kalamush, yumronqoziq, sichqon va boshqalar saqlanib qolgan, Oʻz navbatida ushbu holat xoʻjalikda ekologik holatning bir muncha yaxshiligidan darak beradi.

Urugʻlik chigitlar esa ekologik toza kimyoviy preparatlar bilan ishlanadi. Bu yerda atrof-muhit himoyasi bilan bogʻliq barcha tadbirlar yoʻlga qoʻyilgan.

Xoʻjalikda paxta tayyorlov va dastlabki qayta ishlash texnologiyasini oʻtkazish idorasida tabiatni muhofaza qilishni yanada yaxshilash sohasida quyidagilarni bajarish doimiy talab ekanligini tavsiya etamiz.

1. Ekinlarni himoyalashda faqat ekologik sof preparatlardan foydalanish.
2. Ishchi va xizmatchilar orasida tabiatni muhofaza qilish bilan bogʻliq boʻlgan suhbatlarni tez-tez oʻtkazish.
3. Xoʻjalikni paxta tayyorlov punktlarini maxsus texnika, uskuna, omborlar bilan taʼminlash.
4. Xoʻjalik yerlari atrofiga ixota daraxtlari ekish va b.

6. Mehnatni muhofaza qilish

Xalq xo`jaligini rivojlantirish, mehnatni muhofaza qilish mamlakatimiz iqtisodiyotining magistral yuksalishi hisoblanadi.

O`z navbatida mehnat unumdorligi ishchi va xizmatchilarning ish sharoiti bilan bog`liq. Shu sababli ham mehnat sharoitini yaxshilanishiga katta e`tibor berilib kelinmoqda.

Qishloq xo`jalik mahsulotlarini yetishtirish, saqlash va ularni dastlabki qayta ishlash jarayonida ishlab chiqarish trovmatizmi va tan jarohatlar olishning sodir bo`lishini oldini olish mutaxassislar zimmasiga yuklatilgan.

Asosiy masala ishlab chiqarish jarayonida sodir bo`ladigan trovmatizm va profitsional kasalliklarning oldini olish hisoblanadi.

Mehnatni muhofaza qilish jarayonlarida sodir bo`ladigan xavfli ta'ssurotlardan saqlanadi. Shu sababli ham har bir xo`jalik va tashkilotlarda mehnatni muhofaza qilish tashkil etilishi kerak.

Xo`jaliklarda mehnatni muhofaza qilish ishchi va xizmatchilarni, dehqonlarni ishga qabul qilish jarayonidan boshlanadi. Chunki xo`jalikda mehnatni muhofaza qilish bo`yicha maxsus shtat ajratilgan bo`lmasa bu ishni fermer zimmasiga yuklatiladi.

Fermer agrotehnik jarayonlar bilan birga dalada ishlatilayotgan ishchilar, traktorchilar, suvchilar va boshqalarga agrotexnologik jarayonlarni nazorat qilish bilan birga texnika xavfsizligi; ishlab chiqarishda sanitoriya-gigiyena ishlarini ham nazorat qiladi, hamda sog`lom va xavfsiz ish sharoitini yaratish bo`yicha kompleks tadbirlar ishlab chiqadi.

Har bir xo`jalikda maxsus jurnal bo`lishi kerak. Unda mehnatni muhofaza qilish bo`yicha maxsus qoidalar yozilgan bo`ladi. Ushbu qoidalar bilan ishchi xizmatchilar tanishtiriladi, va ularning imzosi bilan tanishganligi tasdiqlanadi. Ish boshlanishidan oldin traktor va qishloq xo`jalik mashina va mexanizmlari ishga tayyorligi tekshiriladi. Traktorchilar va ishchilarning dalada va ish joyida kiyadigan maxsus kiyim-kechaklar bo`ladi.

Ekinlarni yetishtirish bilan bog`liq, bo`lgan barcha mehnatni muhofaza qilish ishlari xo`jalikning o`zida o`tkaziladi.

Hosil yig`ishtirilib olingandan so`ng tayyorlov punkitiga topshiriladi. Bu yerda mehnatni muhofaza qilish bilan bog`liq barcha ishlar namunali darajada bajarilishi kerak. Paxtani yetishtirishda ularni begona o`tlar, hashoratlari va kasalliklardan himoya qilishda qo`llaniladigan kimyoviy vositalar hamda mineral o`g`itlar ishlatiladi. Agar ushbu kimyoviy vositalarni ishlatish qoidalariga rioya qilinmasa inson hayotiga havf tug`dirishi mumkin.

Vrachlik punktlarida vrachlar va boshqa tibbiyot xodimlari vaqti-vaqtida tibbiyot maydonida bo`lib, tajriba maydonida mehnatni muhofaza qilish tadbirlariga amal qilinayotganligi nazorat qilinadi.

Chigitni ivitib dorilash, donni ekishga tayyorlash, kimyoviy dorilarni qo`llashga tayyorlash maxsus maydonchalarda amalga oshiriladi.

Dalada va punktda ishlatilayotgan mexanizmlarning harakatga keladigan qismi texnika xavfsizligiga rioyaqilinmasa inson salomatligiga xavf solishi mumki. Shu sababli ham mehanizmlar ish boshlashdan oldin signal berishi va ishni boshlagani bo`yicha ogohlantirishi kerak.

Mashina va agregatlarning elektr o`tkazuvchi qismlari himoyalangan shaklda bo`lishi kerak. Shu bilan bir qatorda agregatlar va mashinalarning ovozi, yorituvchi qismi, yorug`lik signallari inson sog`ligiga salbiy ta`sir etmaydigan darajada bo`lishi kerak.

Yong`in xavfini oldini oladigan joy va uskunalar ham tayyor holatga bo`lishi kerak. Har bir ishchi o`t o`chiradigan uskunalar qumli yashik, suv solingan bochka, chelak, lapatka, mum, 2 ta to`ldirilgan o`t o`chirgich bilan ta`minlanishi kerak.

Har bir ishchi va xizmatchilar yong`in xavfsizligi qoidalarini bilishi kerak.

Har qanday sharoitda ham travmatizm bilan bog`liq bo`lgan ko`ngilsiz hodisalar bo`lib turadi. Shu sababli ham har ming kishi yoki 100 kishi yoki 10 kishiga to`g`ri keladigan travmatizm quyidagi formula yordamida aniqlanadi.

$$T_k = 1T (\text{ishchi}) \times 10$$

T_k -travma koeffisienti.

Ishchilar soni=ishchilar soni.

Tk-ishchi va xizmatchilarning o`rtacha bitta baxtsiz hodisaga nisbatan koeffitsiyenti.

Ana shu hisob-kitoblar bo`yicha xo`jalikda yoki punktda travmatizm yoki ko`ngilsiz voqeaning yildan-yilga ko`payishi yoki kamayishi hisob-kitob qilinadi:

Mehnatni muhofaza qilish tadbirlari.

1. Ishchilarni individual himoya vositalari bilan o`z vaqtida ta`minlash.
2. Kimyoviy vositalarni saqlash va tashish qoidalariga rioya qilish.
3. imoratlarni shamollatish uskunalari bilan ta`minlash.
4. Ishchi va xizmatchilarni dam olish xonalarni tashkil etish.
5. Har kuni ishdan so`ng yuvinadigan xonalarni tashkil qilish.
6. Xo`jalik va punktni sanitariya va ovqatlanish joyi bilan ta`minlash.
7. Ishchi va xizmatchilarni har yili dam olish va davolanish maskanlariga yuborish.

Xulosa va takliflar

Respublikamiz hududlarida ekilib kelinayotgan va istiqbolli hisoblangan g`o`za navlarining texnologik xususiyatlari va g`o`zani sug`orish rejimi, tub qalinliklari bo`yicha adabiyotlarda bayon etilgan fikr tavsiya darslik adabiyotlarini o`rganib tahlillar qilish, g`o`zani turli xil sug`orish rejimlari va tup qalinliklarini uni o`sish, rivojlanish va hosildorligiga ta`siri bo`yicha dala tajribalari natijalarini tahlil qilishdan quyidagi xulosalarni qilishga asos bo`la oladi.

1. Paxta hosildorligi mintaqalar bo`yicha ekiladigan g`o`za nav xususiyatlari tuproq iqlim sharoitlari bo`yicha ularning tanlashga, ularni ekish usuli, tup qalinligi, sug`orish rejimi, oziqlantirish va boshqa texnologik xususiyatlarga bog`liq:

2. G`o`zani o`sish, rivojlanish hosildorligi va hosil sifatiga g`o`zani sug`orish rejimi va gektar hisobidagi tup qalinligi sezilarli ta`sir ko`rsatadi:

3. G`o`zani „Buxoro-8” navi bo`yicha sug`orish Ch D N S ga nisbatan 70-70-60 foiz rejimda yaxshi natija beradi.

4. G`o`zani sug`orish rejimi uni bosh poyasining balandligiga, hosil shoxining vujudga kelishiga va ko`saklarini to`planishiga sezilarli ta`sir ko`rsatadi. O`rganilgan variantlat bo`yicha eng ko`p simpodial shoxlar ko`saklar g`o`za Ch D N S ga nisbatan 70-70-60 foiz bo`lganda bo`lishi aniqlangan:

5. G`o`zani „Buxoro-8” navi keng qatorlarda o`stirilganda eng yo`qori paxta hosili 70-70-60 foizli rejimda sug`orilganda bo`lishi kuzatildi. Paxtani xo`jalik foydali ko`rsatkichlari va tolaning sifat ko`rsatkichlari 3-variantda 70-70-60 foizli rejimda sug`orilganda yaxshi natijaga erishilishi o`rganildi.

6. G`o`zani „Buxoro-8” navi keng qatorlarda o`stirilganda eng yuqori daromad, sof foyda va rentabellik darajasi kabi iqtisodiy samaradorlik Ch D N S ga nisbatan 70-70-60 foizli rejimda sug`orilganda olingan . Qashqadaryo viloyatining och tush-bo`z tuproqli yerlarida g`o`zani „Buxoro-8” navi o`stirilganda uni sug`orish Ch D N S ga 70-70-60 ga tavsiya qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

- 1.Karimov I.A. O'zbekiston Respublikasining 20011 yil asosiy yakunlari va 2012 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. 19.I-2012 y.
- 2.Abdullayev A.A. va boshqalar. Ensiklopediya xlopkovodstva. Toshkent, 1985.
- 3.Avtonomov V., Kimsonboyev O. va boshqalar. Sort xlopchatnika S-6545 s kachestvom volokna IV tipa. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 12, 2011, 15 b.
- 4.Azimova M. Karbomid ammiakli selitra o'g'iti asosida tayyorlangan suspenziyalarning g'o'zadagi samaradorligi. Agro Ilm, 3, 2011, 22-25 b.
- 5.Bezborodov G., Komilov B., Esanboyev M. Tomchilatib sug'orish: Kulay, arzon, samarali. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 3, 2008, 7 b.
- 6.Boltaboyev X., Nuritdinov N. Mulchalab ekish. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 2, 2007, 14 b.
- 7.Botirov SH. "Namangan-77" va "Termez-31" g'o'za navlari. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 1, 2003, 5-6 b.
8. Bo'riyev I., Tillabekov B. Taqirsimon tuproqlar sharoitida g'o'za navlarining hosildorligi. Agro Ilm.
- 9.Jumanov D. Sug'orish meyori. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 4, 2007, 18 b.
- 10.Jo'rayev B., Ismoilov X., Imomov O. G'o'zaning istiqbolli "Suxon-14" navi agrotexnikasi. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 6, 2010 y, 16-17 b.
- 11.Islomov I., Xamdamov A. G'o'zani turli uzunlikdagi sug'orish egatlariga sug'orishning samaradorligi. Magistrant va aspirantlarning ilmiy konferensiya tshplami, 2010, 18-21 b.
- 12.Kondratyuk V.P., G'aniyev V.SH. va boshqalar. G'o'za parvarishining progressiv usullari. Toshkent, 1978, 32-35 b.

- 13.Kotov Y.V. Paxtachilikda progressiv agrotexnik tadbirlarini iqtisodiy samaradorligi. Paxtachilik spravochnigi, Toshkent, 1989, 483-496 b.
- 14.Komilov K. G‘o‘za qator oralariga tabaqalab ishlov berish chuqurligi. Agro Ilm, 3, 2011, 15-16 b.
- 15.Qurbonova G. Janubiy mintaqa sharoitida g‘o‘za navlarini sug‘orish muddati va meyorlari. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi, 12, 2011, 16 b.
- 16.Qurbonova G. Agrotexnik tadbirlarning “Buxoro-102” va “Termiz-202” navlari hosildorligiga ta’siri. Agro Ilm 4, 2011, 7-8 b.
- 17.Muxammadjanov M., Zokirov A. G‘o‘za agrotexnikasi, Toshkent, 1995, 245-251 b.
- 18.Nazarov R., Xasanova F. Birinchi ishlov – uni qanday tashkil etish kerak. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi, 5, 2007, 3 b.
- 19.Norqulov E., Toshboltayev M. G‘o‘za parvarishi. Dastlabki agrotexnik tadbir. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi, 4, 2007, 2-3 b.
- 20.Nazarov M., Axunova L. va boshqalar. Tuproq muxitiga biologik o‘g‘itlarning ta’siri va g‘o‘za mevalarini shakllantirishdagi ahamiyati. Agro Ilm, 1, 2011, 15 b.
- 21.Nurullayev B., Berdiqulov SH. G‘o‘zaning oziqa moddalarga bo‘lgan talabi va uni rivojlanish fazalari bo‘yicha o‘zgarishi. Yosh olimlar ilmiy konferensiya to‘plami. Samarqand – 2011, 42-44 b.
- 22.Oripov R., Hamdamov A. G‘o‘zani sug‘orish rejimi, qalinliklariga va oziqa elementlar nisbatini urug‘lik paxta hosildorligiga va sifatiga ta’siri. SamQXI o‘qituvchi-professorlarning konferensiya to‘plami, 2007, 4-6 b.
- 23.Oripov R., Kenjayev Y. Sideratlar: tuproq unumdorligi va g‘o‘za hosildorligi. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi, 1, 2008, 22 b.
- 24.Satipov G‘., Samandarov E. Yangi va istiqbolli g‘o‘za navlari. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi, 6,, 2004, 16-17 b.
- 25.Satipov G‘., Ismoilova I. Yangi va istiqbolli g‘o‘za navlari tolasining sifati va moydorligi. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi, 1, 2007, 12-13 b.

26.Rajabov T., Fozilov B. Taqirsimon tuproqlarda g'oz' hosildorligi. O'zbekiston qishloq xo'jaligi, 10, 2010. 18 b.

27.Hamdamiy A., Xushmurodov J. Urug'lik paxta hosildorligiga sug'orish tizimi va tup qalinligini ta'siri. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya to'plami, 2007, 97-99 b.

28.Hamdamiy A., Xurramov F.X. G'oz' tup qalinliklari va sug'orish rejimini hosildorlikka ta'siri. Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishda yosh tadqiqotchilarning roli konferensiya ilmiy to'plami, Samarqand, 2011, 31-32 b.

29.Shayxov E.T., Normuxamedov N. va boshqalar. Paxtachilik, Toshkent, 1990, 165-171 b.

30.Shukrullayev X. G'oz' parvarishida resurstejamkor agrotexnologiyalarni qo'llash. Agro Ilm, 1, 2011, 18 b.

31.Paxta xom-ashyosining 70-03-04-2012 sonli xarid narxlari narxnomasi, 2012 yil hosili uchun.

32.Internet. I.A. uz, repart.com.

ҚАРШИ МУҲАНДИСЛИК-ИҚТИСОДИЁТ ИНСТИТУТИ

Битирув малакавий иш бўйича рахбарнинг тақризи

Талаба: Тошмуродов Маъмур

Мавзу: Ҳисоб қисм элментарини шакллантириш сўроқли режимидаги таъсир (Ҳисоб қисм "Пуллар" маълумоти "Ҳисоб қисм" ф/х ишлари)

Малакавий иш ҳажми: 86 бет

Ўзма изох қисми: 42 бет

Чизмалар сони: 13 та шевча, 2 та расм

Мавзунинг долзарблиги: Ҳисоб қисм элментарини шакллантириш сўроқли режимидаги таъсир (Ҳисоб қисм "Пуллар" маълумоти "Ҳисоб қисм" ф/х ишлари)

Битирув умумтехник ва махсус тайёргарлиги тавсифи:

Битирувчи талаба умумтехник ва махсус тайёргарлик асосида баъзи

Битирувчи талабанинг мустақил ишни бажариш лаёқати, махсус адабиётлардан фойдаланиш қobiliяти ва шахсий хусусиятлари

Битирувчи талаба Тошмуродов Маъмур шунингдек баъзи таъсир (Ҳисоб қисм "Пуллар" маълумоти "Ҳисоб қисм" ф/х ишлари)

Битирувчи талаба умумтехник ва махсус тайёргарлик асосида баъзи таъсир (Ҳисоб қисм "Пуллар" маълумоти "Ҳисоб қисм" ф/х ишлари)

Малакавий иш баҳоси: (максимал балл – 100 балл) 84 балл

Малакавий иш рахбари: Б. Муродов
(ф.и.ш.)

Илмий маслаҳатчи: А. Каримов
(ф.и.ш.)

« 20 » 06 2013 йил.

ҚАРШИ МУҲАНДИСЛИК-ИҚТИСОДИЁТ ИНСТИТУТИ

МУҲАНДИС-ТЕХНИКА факультети

5610100 – “Фермер хўжалигини бошқариш ва юритиш” бакалавр таълим
йўналиши битирувчиси Тошмуродов Жамшид

нинг битирув малакавий ишига

ТАҚРИЗ

Малакавий иш мавзуси:

Ўзгача ҳосил элементларини
шакллантиришда сузорин режимларининг
таъсири

Малакавий ишнинг ҳажми: 86 бет

а) ёзма изох қисми: варақлар сони 72 бет

б) график қисми: чизмалар сони 15 та

Малакавий иш мавзусининг долзабрилиги ва берилган топшириққа мослиги

Қошқадорё вилоятини оғ тусли – бўз тупроқ-
лари шароитида ўзгача иш ва сифатли ҳосил
олишда сузорин режимларини ҳар бир ўзгача нав-
дорида мос бўлган мезорларини ва вариантлар
бўйича энг самарали, муқобил вариантларини ошқаб
ишлаб чиқаришда жорий қилишга қаратилган
мавзу берилган топшириққа мос келадиган.

Малакавий ишнинг ёзма изох ва график материалларининг таркиби ва бажарилиш сифати

Малакавий ишнинг ёзма изох қисми
72 бетдан иборат. Битирув малакавий иш-
нинг бажарилиш сифатли ҳажми.
Унда келтирилган расм ва чизмалар сони
15 та. Малакавий ишнинг ёзма изох қисми
стандарт талаблари даражасида ёзилган.

Малакавий ишда илмий манбалар, фан-техника ютуқлари ва илғор тажриба натижаларидан фойдаланилганлиги

Малакавий ишда 30 дан ортиқ адабиёт-
лар таҳли қилинган. Фан ютуқлари ва
илғор фермерлар тажрибасидан кенг
фойдаланилган.

Меҳнат ва атроф – муҳитни муҳофазаси қисмининг ёритилганлиги

Навзун Баҳориди меҳнат ва атроф муҳит муҳофазаси қисмига алоҳида эътибор берилган. Меҳнатни муҳофаза қилиш қондалари тўғрисида янги навузмотлар берилган.

Малакавий ишининг техник – иқтисодий жиҳатдан асосланганлиги:

Талаба Тошмуродов жамшид битирув ишининг иқтисодий самарадорлигини математик статистик усулда қайта ишлаб чиққан. Малакавий иш иқтисодий жиҳатдан маддалар ва иловалар асосида янги ёритиб берилган.

Малакавий ишининг ижобий томонлари ва амалий аҳамияти

Республикаликнинг асосий экинлоридан бири бўлган қўзғани оғ тусли – бўз туяроқлар шароитида ўстиришда сўғорил режим илмий асосланган бўлиб бу қўза етиштиришда янада юқори илқониятларни беради.

Малакавий битирув ишининг баҳоси (максимал балл – 100 балл) ва битирувчига унга мос йўналиш бўйича «бакалавр даражаси» берилиши мумкинлиги тўғрисида хулоса

Малакавий битирув иш илмий – услубий жиҳатдан тўғри ўтказилган тажриба асосида ёзилган.

Битирувчи Тошмуродов жамшид ўқув йўналиши бўйича етук малакага эга. Ўз ўстида янги ишлаган ва унга мос йўналишда «бакалавр даражаси» бериш мумкин.

Баҳолаш тизими бўйича 82 баллга баҳолаш мумкин.

Такризи

Имзо

Р.Хориев ЎзПТИ бўлим бошлиғи
мансаби, иш жойи, илмий даражаси, ф. и. ш.

«25» 06 2013 йил